

ERDÉLYI MÚZEUM

XIX. kötet.

1902.

VI. füzet.

A Losonczyi Bánfi család őse.

(„Cum essemus in Lulunch in Galch“).

Kaplyon nembeli Szeland székesfehérvári olvasó-kanonok a Zala-megyebeli eeseri udvarnokokat az ugyanazon megyében fekvő szántói birtoka ügyében perelvén, Dénes nádor 1236-ban az ügyben ítéletet hoz. Az erre vonatkozó okmányban¹ előadja a nádor, hogy a feleket többször ítélőszéke elé idéztette s megjelöli egyuttal az egyes határnapoknak megfelelő tartózkodási helyeit. Így mondja, hogy 1236. jun. 24-én Poroszlóban, jul. 21-én Esztergomban, szept. 8-án „in lulunch in Galch“, szept. 21-én pedig „in domo Chelei prope Danubium“ tartózkodott. Proszlóról határozottan mondhatjuk, hogy a hasonnemű hevesmegyei helységgel azonos; „domus Chelei“ lehet valamely Cselei nevű birtokosnak a háza, vagy egy „Cseleháza“ nevű helység, miért is közelebbről meg nem határozhatjuk, bár nagyon valószínű, hogy a baranyamegyei Csellé-vel azonos, a „lulunch in Galch“ azonban teljesen ismeretlen, mert Luluncz, Lölöncz, Lelencz vagy Loloncz és Gález vagy Gáles² nevű helységre sehogyszem akadunk. Meghatározásához tehát csak közvetett úton juthatunk.

* * *

Dénes fia Dénes, a szóban lévő nádor, megkezdte pályáját 1222-ben mint II. András lovászmestere, mely hivatalt 1224-ig tartja; 1225-ben átveszi a kir. tárnokmesteri hivatalt, melylyel 1231-ig a szolnoki főispánságot is egyesíti. 1235-ben rövid ideig II. Andrásnak utolsó nádora; IV. Béla trónraléptével megmarad a nádor-

¹ Hazai okmánytár VI. 31—32.

² Anjoukori okmánytár I. 582. ismer ugyan 1320-ban egy Galch helységet, de ez az Ungmegyében még most is létező Gálocs-csal azonos.

ságában és a szolnoki főispánságban egészen 1241-ig, mely idő után nyomát veszjtjük. Ugy látszik, hogy a tatárok elleni harcok egyikében életét vesztette.

Ő a Tomaj nemzetség tagja, a *Losonczy és a losonczy Bánfi család egyenes őse*.

Miután a Tomaj nemzetség már a legrégebb időktől fogva Hevesmegyében birtokolt, nagyon természetesnek találjuk, hogy II. András e Dénest, egyik kedvencét, a Hevesmegyével határos Nógrádmegyében fekvő birtokokkal megajándékozta. A Nógrádmegyében törzsökös Katisz nemzetség egynehány tagja, Simon bánnal élükön részt vett Gertrud királynénak 1213-ban történt meggyilkoltatásában, minek következtében András őket számos birtokaiktól megfosztotta s azokat egyes hiveinek adományozta. Az adományozásoknak pontos sor- és időrendjét nem ismerjük teljességben, annyit azonban tudunk, hogy a Tomaj nb. Dénes az elkobzott birtokok nagy részét kapta.

Igy kapta 1228-ban mint tárnokmester Simon bánnak Kolozs- és Dobokamegyében fekvő széplaki és gyekei birtokát, korábban vagy későbbben pedig — a pontos időmeghatározást nem adhatjuk — mindenesetre még II. Andrástól, a *Nógrádmegyében fekvő Losoncz-ot és egyéb ezzel szomszédos helyeket*,¹ melyek Losonczal együtt fiaira, Dénesre és Miklóstra szálltak és melyek alapján későbbi utódai a „Losonczy“ és a „losonczy Bánfi“ családi nevet felvették.² Ebből már most kiviláglik, hogy az 1236. évi okmányban — mely különben nem is eredetiben, hanem csak IV. Bélának 1239-ben kelt átiratából ismeretes — említett Lulunch írásai vagy közlési hiba s hogy *Dénes nádor a nevezett évi szept. 8-án birtokában, a nógrádmegyei Luchunch vagy Losoncz-on tartózkodott*.

De mi legyen az „in Galch“ ?

¹ Hazai okmánytár VII. 165.

² E Losonczon kívül volt Nógrádmegyében még egy másik Losoncz, melyet Tamási-nak is neveztek és mely a Szemere nemzetség tulajdonát képezte és melyet e nemzetség tagjai 1247 előtt IV. Bélának az esztergályi birtokért cserébe adtak (Wenzel II, 193. 201.); ma csak Tamási néven ismerik. — Parvasz fla, Sándor, „de villa Lusunch“, ki 1283-ban Pilis nb. Mikó fiainak egy néhány losonczy földet elad (Hazai oklevéltár 98) kétségkívül Losoncz-Tamásiból való és talán szintén a Szemere nemzetség tagja.

Ha az eredeti okmány szövege tényleg így hangzott, akkor két egymáshoz tartozott helységről volt szó, legyen azonban bár-hogy, annyi bizonyos, hogy Losonc és Galch között nem nagy távolság lehetett.

Ugy is van.

Nógrádmegyében 1451-ben a cseheknek egy erőssége „in mone *Galchurè*“ létezett;¹ ugyan e megyének losonczy járásában van jelenleg is egy Gács vagy Gácsváraljának nevezett község, melynek hegyen épült régi vára bástyaival épségben áll. Gács mellett van most is egy Gácsfalu nevű helység, — így tehát meg van fejtve, hogy a *Losoncz* mellett említett *Galch* nem más, mint a *nógrádmegyei Gács*.

¹ Csánki I. 90.

DR. WERTNER MÓR.

Újabb adalékok Dacia felíratánához.

(II. közlemény.)

II. *Micia* — *Maros-Németi és Veczel* (Hunyadmegye dévai járás).

(Corpus Inscript. Latin III. kötet XX. *Supplementum* XXVII. p. 1402, p. 220; 1016.)

A Maros völgyét nyugatról elzáró castrum Maros-Németinek a Veczel község határával érintkező szélére esik. Innen vezetett a mai országút mellett a római út Dévának. E mellett ásták ki 1892. nyarán a *Bodi József*, utóbb *Seidelhofer János* földjén azt a szép síremléket, melynek faragványait dr. gróf *Kuun Géza* m. németii parkjában összeállíttatá, s melyet *Cumont* genti tanár fényképben közölt az *Archaeologische epigraphische Mittheilungen*-ben p. 24. Ennek a családi síremléknek anyaga violaszínbe átmenő aranyi augit andesit. Magassága 1 27, szélessége 0·8, vastagsága 0 6 m.

D M
P. AEL. IANVAR
IVS VIX AN LX
ET P. PAEL DIONISIA
VIX. AN. XXXXV. P. AEL
GERMANUS VIX
AN XXV P. AEL. DIO
NISIVS VIX AN
XVIII P. AEL.
CASSIANVS PAR
B M P

D(is) M(anibus)
P(ublius) Ael(ius) Januar
ius vix(it) an(nos) LX

et P(ublia) Ael(ia) Dionisia
 Vix(it) an(nos) XXXXV P(ublius) Aeli(ius)
 Germanus vix(it)
 An(nos) XXV P(ublius) Ael(ius) Dio
 nisius vix(it) an(nos)
 XVIII P(ublius) Ael(ius)
 Cassianus pa(ter)
 (Bene) m(erenti) p(osuit).

25. Micia romjaiból, jelenleg gróf Kuun Géza marosnémetii parkjában aranyi kőzetből. Fenn két mellkép.

D	M	D(is) m(anibus)
AELIAN VARI		Aelian(us) Vari
US VIX AN XXIII*		us vix(it) An(nos) XXIII.
P · AEL AELIANVS		P(ublius) Ael(ius) Aelianus
P · P · P		p(ro) p(ietate) p(osuit).

26. Miciából. Aranyi augit andesit kőzetből 1899. tavaszán a volt Bodi József, később Seidelhoffer János-féle földekről kiásva. Jelenleg gróf Kuun Géza marosnémetii parkjában.

D	M
AELIAN VARI	
VS VIX AN XXIII	
P AEL · AELIANVS	
P · P · D	

27. Szintén augit andesitből. Felső fele letörött, a megmaradt rész 0.99 magas, 0.75 m. széles. Az előbbivel együtt találtatott s most gróf Kuun Géza maros-németii parkjának lapidariumában látható. Ott lefényképezte volt Cumont genti (hollandiai) egyet. tanár is.

AN XV AVLVSANU
 SERES BENE M
 ERENT_I P_OSVIT

ARBIFRAATI_{II}NCENVS

* Az eredetin a három I betű alsó fele le van törve.

Olvasva: an(nos) XV. Aulusanu
 s(h)eres bene m
 erenti posuit
 Arbefraatiingenus ?

27. Augis andesit sírkő, szabálytalan s a hanyatlás korára utaló betűalakokkal. Jobb fele letörött; bal felén csínosan kidolgozott keret.

	D		M
	ARPIANVS*		
	VRVS VIX		
AN	XXXX	AN	
	S TEGUS		
	ADYINIS PO		

29. Aranyi vörhenyes augit-andesitközetből faragott sírkő talapzata. Felső része letörött. A volt Bodi József, utóbb Seidelhofer János-féle szántóföldeken éppen Maros-Németi és Veezel határán, hol a római út két oldalán a temető feküdt.

HERES
 F C

Heres

f(aciendum) c(uravit).

29. Aranyi vöröses augit-andesitből Bácsiban a Sztrigy völgyén D. Nagy László ősi curiájában, mely most áll. iskolául szolgál, befalazva állott. Hovatartozását anyaga után Miciához számítom inkább. minthogy az aranyi hegyből faragott sírkövek ott a leggyakoribbak. De Bácsiban is találunk római építkezéseket, a helységen kívül a jelenlegi állomásépület és a Sztrigy-esatorna közé eső u. n. *Palotá*-nál. Jelenleg a dévai múzeumba szállítottam. Bal fele letörött.

* Az eredetin az S berű felső része le van törve.

M

NION
S. VGH
COMV
VR. DEM
AET
F. C

f(aciendum) c(uravit).

III. *Felső-Városvíz* (Hunyadmegye szászvárosi járás).

(Corpus I. L. III. Muntialu Geredistje p. 228. XXV. Supplementum XXX.
Neve ismeretlen idáig.)

31. *Felső-Városvízen*, Szászvárostól délre 15 klm., a *Városvíz* (szászvárosiak *Pecz* patakja) balpartján, Alsó- és Felső-Városvíz között látható az a római tábor, melynek nevét ugyan nem ismerjük, de melynek rómaiságát több bélyeges téglá mellett az alábbi oltárkővel documentálhatom. Anyaga kőboldogfalvi mészmárga. Magassága 0.76, szélessége, 0.31, vastagsága 0.26 m. A dévai múzeumnak megszerzett érdekes oltárkő szövegét itt bővebben és kellő értelmezéssel kívánom közölni. Az 1890. évf. 392. lapján elmosódva és hibás olvasással van közölve, azért revideálni óhajtom főleg azért is, mert Dacia egy eddig ismeretlen helytartóját mutathatom vele be s igen fontos történeti adaléka hazarészünknek.

DIANAE

SACRUM

PRO SALVT

C · ARRI · ANO

NINI · EG · AVG

PR · PR ·

M · VERIVSSV

PERST₂S · >EG

V MAC · PNGVS

Dianae | Sacrum | pro salut(e) | C(au) Arri
Anto | nini leg(ati) Aug(usti) | p(ro) pr(aetore)

M. Verius Su | perstes c(enturio) leg(ionis) |
V Mac(edonicae) p(iae) N G v(otum) s(olvit).

C. Arrius Antonius Kr. u. 177-ben helytartóskodott Dacia-ban, a mikor a markomann háborúk pusztítása idején *Alsó-Moesiából* a mai *Iglitza* helyén állott *Trocsnusból* Dacia védelmére vezényelt Legio V Macedonica sietett a XIII. legio megerősítésére. A legio V. Macedonica centurioja *M. Verius Superstes* ezen a szép hegyvidéken vadászat, vagy üdülés közben áldozhatott Dianának. Az N. G. a legionak valamely eddig ismeretlen jelzőjét rejti.

C. Arius Antonius Kr. u. 170-ben consul,¹ 177-ben Cappadociában legatus. Ezen időpont körül (előbb vagy később) kormányozhatta Daciát.² 184/185-ben Ázsia proconsulja s ott *Petina*³ vádaskodott ellene, míg nem *Commodus* 188 körül megölette.⁴ *Cursus bonorum*-ját Dessau állította össze *Corpus Inscript. Latin V.* 1874. (Henzen 6458.)

IV. Déva (Hunyadmegye).

(A Corpusban még nincs felvéve.)

A *Deva*, *Dava* név, mint *Tomaschek* kimutatója, a dákok és gótok területén legtöbbször helynév végragjaként szerepelve, várat, várost, lakott területet jelentett. Minden hihetőség szerint így hívták a rómaiak idejében is.

32. Első felíratát most mutatjuk be abban az oltárkőben, melyet a várostól délre, 4—5 kilométerre emelkedő *Beszan* hegy római kőfejtése alatt találtunk. Anyagát a Besán hegy (= Bessenyő-hegy) augit amphibol andesitje szolgáltatta. Magassága 0.85, szélessége 0.5, vastagsága 0.4. A szabad kézzel, előrajzolás nélkül kivésott betűk magassága 0.04m. Az oltárkő most egyik büszkesége dévai múzeumunknak, hova a kőfejtőktől megszereztem.

¹ *Liebeman*: *Forschung zur Verwaltungsgeschichte des Römischen Kaiserreiches* 1888. Bd.

² Dr. *Julius Jung*: *Fasten der Provinz Dacien*. Innsbruck, 1894.

³ *Vita Pertinoci*. C. 3.

⁴ *Vita Commodi*. C. 7.

HERCUL	Hereuli
ET·SILVA	et Silva
NO·VEX	no vex
ILATIO	ilatio
L. XIII GAN	l(egionis) XIII. g(eminae) An
I AVRARI	i(oniniana) Aur(elius) Ari
MO·V·MP	mo v(otum) m(erito) p(osuit)
IMMUNI	immuni(s).

Az *Arimo* név még egyszer fordul elé a Corp. I. Lat. XIV. s így *Arimus* alakra nem gondolhatunk, mert akkor v(otum) m(erito) p(onente) szokatlan alakot kellene alkalmaznunk. Érdekes az *immunis* címzés is, mely szerint a XIII. legio vexillatiojában altiszti minőségben működött Aurelius Arimo Déva mellett a Bessenyő (Bezsán) hegy kőbányájánál, a ki, mint ilyen a kézi munkától mentesítve, felügyelői tisztet teljesíthetett.

V. *Apulum* = *Gyula-Fejérvár*,

(Municipium et colonia Apulum, kezdetben Canabae legionis XIII. geminae. Tribu Papiria. C. I. L. III. XIX. Supplementum XXIV.)

33. *Gyula-Fehérvárt*, az ev. ref temetőben sírkőül szolgáló oltártöredék

(deo)

AETERNO

34. *Mithra-oltár*. Lelőhelye lehetőleg *Apulum*, különben ismeretlen.

Balázsfalván, a gör. cath. érseki főgymnasium gyűjteményében. Anyaga homokos márga. Magassága 0·5, szélessége 0·21 m. Az írásos lesimított előlap magassága 0·25, szélessége pedig 0·16 m. A betűk gondatlan formája a hanyatlás korára utal.

SOLI INV
ICTO M
YTRAE
AUR·VIC
TORINVS
V·S·L·M

VI. *Nagy-Apold* (Nagy-Szebenmegye).

(C. I. L. XVIII. Supplementum XXIII. 1389. lap, együvé foglalva Hosszútelek (Dorstadt), Nagy-Apold, Reho, Szász-Sebes.)

35. *Nagy-Apold* Szerdahely mellett (Szebenmegyében); jelenleg Nagy-Szebenben, a báró Bruckenthal múzeumban látható síremlék márgából.

LETICI
NO
VOFILIO

VII. *Magyar-Décse* (Torda-Aranyosmegyében). *Nagy-Enyed* = *Brucla tartozéka*.

(C. I. L. III. kötet XI. Supplementum XIV. 1386. lap.)

Magyar-Décse. Ezen már Torda-Aranyos megyébe számító község a Maros völgyén Nagy-Enyed és Felvincz között épen az országút mellett fekszik. A helységnek N.-Enyed felőli szélső házának Felvinczre menőleg jobb kéz felé, alapfalazás közben találták azt a Mithra szentélyt, melynek oltárköve N.-Enyedre, a Herepey Károly tanár fáradozásai következtében keletkezett múzeumba kerültek. Mindkettő anyaga a közel vidéken Miriszló és Oláh-Lapad között előforduló s kővületeiről híres cerithium mészből készült.

36. Az elsőnek felső részén a sziklából kinövő Mithra (*Petrogenes*) szobra is ki van faragva.

Sziklából kikelő Mithra.

INVICT
OMIO
II V · S · L · M

Invicto

O M(ithrae) I(ovi) o(ptimo)

II. V(otum) s(olvit) l(ibenter) M(erito).

*37. A másik oltár csak felíratot tartalmaz

I N V T E I O
M · S V R V S
V · S · L

Inv(ie)to I(ovi) o(ptimo)

M Surus

V(otum) S(olvit) L(ibenter),

vagy tán

Inv(ie)to M(ithrae) ?

avagy épen görögösen

Invicto teio M(ithrae) ?

olvasandó. Mindezt bajos eldönteni.

Az érdekes szentély *Brucla* környezetébe esett, miután *Bruclát* Nagy-Enyednél konstatálhatjuk.

VIII. Torda.

Vicus, dein Municipium postea Colonia Potaissa sive Patavissa.

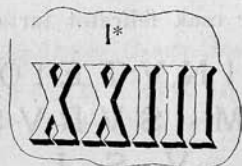
(C. I. L. III p. 172. 1014 IX. Supplementum XII.)

38. Nagy-Váradon a biharmegyei történelmi régészeti társulat múzeumában bukovai esiszolt márványtábla töredék kezdő sora és második sor részlete igen szép betűkkel:

30. Csiszolt márványtábla töredék Téglás István kir. tanfelügyelő gyűjteményében:

* Az eredetiben a két I, F és N betű le van törve.

IX. *Mikháza* (Maros-Tordamegye Nyárad-Szeredai járásában.

(C. I. L. III. p. 178. XXII Supplementum p. 1387. XVI.)

40. *Mikháza* a Nyárad legfelső castruma, honnan 1888. évi első közleményem hozta vala az első római felíratot, mert a Corp. I. Latin. III., hol 944. sz. felírata gróf Kemény József gyűjteményével az oláh felkelők pusztításainak áldozatául esett. Kovács Ferencz apátplébános mentette volt meg ezt a felíratot is, s nála láttam a marosvásárhelyi parochián. Hová lett? nem tudom. Anyaga trachyt-tufa, melyet *Mikháza* mellett fejtettek.

A Q V I D E M I V
N A P E R E M I T
A T R I S C O N
V A R O G I S
E T A U R · I V L I
H S V I X A N N
I V L A M A T E R

Az érdekes síremlék, úgy látszik, distichonban készült. Az 1. sorban quidem, a 2-ban peremit az első sor hexameter tagjai; míg a pentameter a 4-ik sor rogis-ával záródnak. A második felíratot is én szolgáltattam volt. Erdélyi Múzeum 1888. V. p. 58. Archaeol. epigr. Mittheilungen XI. p. 237. n. 16. C. I. L. III. Supplementum 7716.

X. *Vármező*. (Szilágyvármegye zilahi járás.)

C. I. L. III. pag. 108. VI. Supplementum p. 1379. VIII. n. 842.

41 *Vármező*. A *Kéthelyi* család udvarháza előtt paptelki mészmárgából. Találták 1888-ban. Lejegyeztem 1891 augusztus 3-án. Felső része letörött.

* Az eredetiben az I felső része, az X betű alsó része le van törve.

VIX AN XLVI ARRIVINIIVS
 AVRIMANUS FIL. VIX AN X
 ARRUNIIVS LATINVS
 FIL VIX AN V. VLPIA
 MABVSA CONIVNX
 B. M. P

Vix(it) an(nos) XLVI Arruinius
 Aurimanus fil(ius) vix(it) an(nos) X
 Arrunius Latinus
 Fil(ius) vix(it) an(nos) V Ulpia
 Mabusa coniux
 B(ene) m(erenti) p(osuit).

Az első felíratot Szikszay Lajos néhai alispán útján Torma Károly szerezte volt. *Archaeol. egigr. Mittheilungen* III. p. 90. u. 10. egy Jupiternek szentelt oltár Geta idejéből. *Supplementum* 7645. sz.

* * *

Végül az Erdélyi Múzeum 1889. évfolyamában Király Pállal együtt közzétett újabb adalékok Dacia felíratlanához cz. közleményünkben 353 lapján ismertetett Mithra-tábla helyesebb olvasását és magyarázatát kívánom adni.

Nap Mithra Hold

S. I. M. CORNEL CORNELIV EX V. P

S(oli) I(nvicto) M(ithrae) Cornel(ius) Corneli(an)u(s) ex v(oto) p(osuit). Ugyanez a Cornelius Cornelianus már ismeretessé vált a Corp. I. Latin. III. 1438. sz. Deae Nemesi regin(ae) Cornel(ius) Cornelianus defensor laeticar(iorum) et Iulia Bessa coniux et posuer(unt).

Ugyanazon közleményünkben ismertettük volt azt a hatalmas márvány oltárt, melyet Sarmizegetusából századok előtt keletre a második helységbe: Malomvízre vittek volt s ott a Kendeffyek lovagvára alatt, melyet hibásan *Kolczvár*ra fordított a nagy közönség, a régi templomban oltárul használtak. Ezt a templomot a szomszéd bazilita kolostor kalugyerjei bírták II. József idejében, a mikor

a szerzet feloszlatásával a templom is pusztulásnak adatott át. Később a romhalmaz közé temetődött az oltár, s onnan kiveskeresők ásták ki. Úgy találtam volt 1889 nyarán. Azonban a nehéz tömegű oltárkövet nagy nehezen, egyik havas télen e célra készített szánon, beszállítottam Dévára múzeumunkba s most annak egyik nevezetességét képezi.

TÉGLÁS GÁBOR.

Maros-Vásárhely történetéhez

a szabadságharcz idejéből.

Az 1848—49-iki szabadságharcz történetét megírni a maga teljes valóságában ma még nem igen lehet; de az adatokat gyűjteni kötelességünk. Ma napság alig foglalkozik ezzel valaki rendszeresen. Nem rég folyóirataink is voltak, melyeknek főcélja épen ez volt; így a 80-as években az Abafi Lajos által szerkesztett „*Hazánk*“ cz. folyóirat, mely 1884-től 1889-ig fennállott s igen sok érdekes adalékot őrzött meg a forradalom történetéhez. Kolozsvárt is indult meg 1892-ben „*1848—49. Történelmi Lapok*“ cz. a. folyóirat Kuszko István szerkesztésében, de ez sem élt tovább, mint néhány esztendeig.

Az a körülmény, hogy legközelebbi multunk történetének jelenleg nincs rendszeres organuma, késztet arra, hogy ne zárkozzunk el teljesen egykorú jellemzetes hiteles feljegyzések felvételétől, melyek értékes történelmi adalékkul szolgálhatnak a szabadságharcz történetéhez.

Ilyen, minket közlelről érdeklő feljegyzések Maros-Vásárhely 1849-iki főjegyzőjének szathmári *Illyés Mihálynak* naplójegyzetei a szabadságharcz idejéről, a mely a székelyek fővárosa közelebbi multjából tanulságos adatokat jegyzett fel.

Illyés Mihályt a történelmi események feljegyzésére az a véletlen is inspirálhatta, hogy tulajdonába jutott a XVII. század egyik érdemes emlékirójának M.-vásárhelyi *Nagy Szabó Ferencz*nek „*Memorialéja*“ másolata, egy bőrtáblájú kötetben s ennek hátúlsó üres lapjaira írta ő feljegyzéseit. A könyvnek bőrkötésű tábláján ez a kor-meghatározó bepréslés áll: *M. Sz. I. 1806.* Hogy miként jutott

a kézirat az új tulajdonos birtokába, ő maga feljegyezte az első lapra ekképen:

„Egy pernek folytatásáért egy r. forint fizetés mellett Szathmári Ijjés Sámuel bátyám adta örökös birtokomba 16. Julii 1831.

Szathmári Ijjés Mihály.“

A kézirati kötet jelenleg özv. Borosnyainé úrnő birtokában van Maros-Vásárhelyen.

Ilyés Mihály feljegyzései a következők:

1834-ben januárius 26-kán viradólag nagy árvíz lévén, úgy, hogy a Szentkirály és Rózsa útczáknak csaknem egész feléig feljövén a Maros vize, mely miatt igen sok lakosok tél-víz idején sok alkalmatlanságot és kárt, egészségtelenséget szenvedvén, mint ilyen időszakokban, a legöregebb polgárok által sem ért rendkívül való történetet magam is szükségesnek tartottam megjegyezni és felírni.

Szathmári Ilyésy Mihály mp.
ezen könyvnek tulajdonosa.

Eltöröltetvén a közelebb múlt 1847-ik évi ujonezállításra szerkeztett törvényeknél fogva az azelőtt szokásban volt kötelen való fogdatása a katonáknak és e helyében állítatva a sorsvonás melletti ujonez-állítás, mi ezen M.-Vásárhely városában legelőbb kezdődött 1848 febr. 4-kén, mikor is ezen új rend szerint kellett adni ezen városnak 24 ujonezot, emlékezet okáért feljegyeztem 1848-ban febr. 5-kén

Szathmári Ilyésy Mihály mp.

Folyó 1848-ik év nevezetessége egész Európára nézve a több századok felett legkitünőbb lévén, mikor a francziák királyának Fülep Lajosnak a trónról lett elűzésével, az olasz és német forradalmak létesülésével a szomszéd Magyarország az ausztriai eddigi igazgatás modjával való meg nem elégtülését Posaonba tartva volt országgyűléséről az uralkodónak V-ik Ferdinándnak tudtára adja, önkebeléből és nemzetéből felelős minisztériumot állít, mit az uralkodó is helyben hágy, az országgyűlés-tartás helyéül ide hátrébb Buda-Pest városát jeleli és állítja, Erdélyt a magyarországi egyesülésre felszólítja, mit az erdélyi törvényhatóságok is elfogadnak s e végre országgyűlést kívánnak, mely ugyanezen évi május 29-én főkormányzó gróf Teleki József úr által kihirdettetett s addig is míg az országgyűlés a két haza egyesülését kimondja, a nemzeti örökös katonaság ezen Erdélyben is sok helyeken feláll, mit M.-Vásárhely városunk is a Szentmiklós utcai ev. ref. templomba tartatott nyilvános kétszeri tanácskozásában a polgárság önkéntes aláírása után elfogad s így felállítva a polgári katonaságot, magam is, bár 58-ik éves voltam, miután aláírtam, mint örökatonát az őrta-nyán április 24-ikén, épen húsvét másodnapján délután 2 órától 3

óraig őrát állottam, fiam pedig 16-ik éves létire ezen őrészen volt legelőbb május 3-ik napja reggelén, 7 és 8 óra között állotta az őrát: mindketten a Szentgyörgy utcai fertályból; feljegyeztem jövendői tudásúl. *Szatmári Illyés Mihály mp.*

Mihály fiam 16 esztendő korában a székely vadászok közi állott 1849-ben febr. 16-án s azolta katonáskodik két vejeimmal, Csíszár Samuval és Domokossal, visszajött 1. szept. 1849.

1848-ban november 5-ikén osztrák generalis Gedion (így!) által a szász és oláh lakosok felvételével béveszi ezen várost, mikor is a várbeli templomunkba négy kemenezék rakatván, ott tanyáztak egész decz. utolsó napjáig, kik is azon templomban több ezerekre menő kárt okoztak s minden undoksággal megfertéztették a templomot. Ezen oláhság az országon rémítő pusztításokat és a magyarokon sok öldökléseket tett.

1849-ben januáriusba a magyar sereg bėjövetelével magyar katonaság létez a városban és várban, kik is augusztus 2-án végképen kivonulván, augusztus 3-án délután 4—5 óra között kezdték városunk piacán, utczán nyargalni a muszka kozák lovasok s ezen nap estvéjén a városra és vidékre bejött mintegy 7000-ből álló muszka tábor, mely is augusztus 6-án délután 1 és 2 óra között nagy hirtelenséggel kihúzódik a városból és annak határaiból Maros-Szent-György és Jadd (így!) falvak felé, a muszka táborral lévén osztrák katonaság és tisztség is, mely nagy élelmezési sarezot vett vala, mind a lovasság számára mind a gyalogság számára, és a többi között 1000 ezer katonának öltönyvel és fejjéneművel való felszerelését parancsolta négy hetek alatt, mit lehetetlen lézen vala a mindenéből kifogyasztott városnépének kiállani, ha az isteni gondviselés ezúttal az eltávoztatással jelenéssel meg nem gátolt vala. A városi tanács éjjel nappal összegyűlve tanácskozott, a város és annak népe megmarada, s afelett nékem is mint városi ekkori főjegyzőnek nagy rész jutott vala ezen nyomorúságok hordozásában. A muszka generalisnak, ki itt a táborral volt, a neve vala Grottenhielm. Egyébbaránt magoknak a muszkaáknak magokviselések ellen panasz nagy mértékben nem lehetett, de az vélek volt és azokon kívül a városra bégyülekezni kezdett oláhság a rablást alattomba folytatni ekkor is elkezdette volt, de némelyek keményen büntetettek ezért. A kozákok is a város határán és szomszéd falukban sok károkat okoztak, jelesen ezen város határán talált szénát elhordották, a veteményeket, dinnyét, tököt, ugorkát, földi-magyarót elemésztették, sarjút, törökbúzát felpredálták sok helyeken.

1849-ben aug. 7-én visszajött a muszka tábor és a város határain előbbi állomásaikra szállanak; szénával, zabbal, szalmával, fával a város és Marusszék látja el őket. Augusztus 9-én érkeze még hozzájok egy regiment muszka lovasság, kiknek setét sárga-

szőrű lovak és fejr-sárga színű lobogós zsidájok volt, lengyel muszkák voltak.

Augusztus 11-én mintegy 80 számú foglyokkal a kék-fejér színű lobogós és barna pej szőrű lovasság ezen táborból visszamenyen Galiezia felé és ekkor az egész muszka tábor a város határiról elindult Kolozsvárnak, parancsolatot hagyva a városnak 50 öl tűzi fának a tábor után való szállítása aránt, melyből 10 ölet még a mai napon kívánt a várostól elküldés végett.

Megjegyezni való, hogy Szász-Régen városából valami Eltner, Vermes, Brekner és Genner nevű szászok voltak az élelmezési biztosság vivői a tábornak.

Augusztus 13-áról 315 szám alatt érkezik azon hónap 14-én egy kemény rendelése a tanácshoz az osztrák sereg generálisának gróf Klám-Gallásnak, hogy augusztus 16-án a város állítson az érkezendő tábor számára 18000 porezió kenyeret, 4800 porezió zabot vagy árpát, akár törökbuzát, 45 mázsa dohányt, 560 veder bort, ugyan annyi pálinkát, 80 vágó marhát, 20 mázsa sót, 44 mázsa szalonnát, 500 négy marhás forspontot 4 napi eleséggel.

Augusztus 17-én újból, hogy készen legyen délutáni 3 órára 36000 porezió kenyér, 9600 porezió széna, 14400 porezió zab, árpa vagy törökbuza, melyeknek kiállítása úgy parancsoltatott a tanácsnak, hogy ha szék tisztsége fennáll, az állítsa ki azokat, hogy ha pedig nem létezik, azon esetben a tanács álltassa ki, s minthogy csak alispán Antal Imre úr volt rendelkező tiszt a szék résziről, a tanácsesal együtt közös rendelkezésből szereztetett össze a városról és székről ezen keserves ravatal, s ez után

Augusztus 16-án megérkezik a városra az osztrák tábor a nevezett generalis vezérlete alatt, a tanács felmenyen hozzá tisztelkedni, de kemény hangon fogadtatott általa. Az új király születésének 18-án való születése meginnepelése parancsoltatik és a város kivilágítása, mely ünnep előbb a piaci plebania templomában s innen a várbeli templomban megesik és így az istenitisztelet múlt 1848-dik év november 5-étől fogva, ezen napon kezdődik, miután a templomi pusztítások nagyobb részint helyrehoztak. Ezen tábor, beli katonaság maga szállásolta magát rendkívüli módon a házakhoz és ugyan ezen nap városi főbíró Hajnal József a katonaság részéről házi fogságba tétetik azért, hogy a házoknál a sárga-fekete zászlók nem voltak kirakva és a boltok, kortsomák nem voltak kinyitva, de este csakugyan elboesáttatott és

Augusztus 17-én a generalis újabban rendelkezik az ujabbi sok részlet naturálék kiadásáról s ezek mellett a legkeményebb parancs szerint egy óra alatt rendeli 2400 veder bornak és 500 veder pálinkának kiállítását a tanácsnak, megszünteti a magyar bank jegyeknek, vagy Kossuth-bankóknak folyását, azokkal való

életét érvénytelennek nyilvánítja. 40000, negyvenezer forintokat parancsolja hogy a város hadi adóban 48 óra alatt fizessen ezüst pénzben s midőn

Ezen augusztus 17-én követség küldésével sem nyerhetett a tanács a város részire kegyelmezést és engendést a ravatal szállításában s a tábor ezen nap délután sietve indul Kolozsvár felé, azon parancs tétetik a generális által, hogy ha a valódi adó 18-ikára aug. Gerebenesre el nem küldetik a város részéről, ekkor 80.000 forintot fog kívánni s hogy ha meg nem fizetődik, a város ki fog raboltatni és égettetni; a parancs teljesítése bátorságosításául kezeseknek elviteti Lénárt Dani és Petri Ádám tanácsosokat, s a tanács minden erejét összeszedi a városra rótt hadiadó kiesinálására. 5 esztendei adóbeli összesség kiesinálását rendeli a polgároknak, de így is ezen hadi adóban ezen napon 17500 ezüst k. forintoknál többet kiesinálni elégtelen volt, mely összeget tanácsos Szent-Miklósi György (gyel s mellé) 1 rendelt más két egyénekkel estve 7—8 óra között kiküldötte Gerebenesre. Tététze ezen nagy ravatalt az is, hogy az osztrák sereg kiindulásával a városi tehén csordából 30 tehének választattak és hajtattak el s a szegény polgárság ezzel is kárba maradt. A hadi adó további gyűjtése folytatása executióval is elrendeltetett, holott a magyar bankók beszédése és érvénytelensége rendelése miatt pénz a városon annyival is inkább nem lehetett, mivel egyfelől a forradalom kiállításával a magyar álladalom részére a segedelem szüntelen kéretett és adatott aranyban, ezüstben, másfelől hogy az osztrák tábornak múlt év utolsó napján lett kivonulásával a katonaság, oláh és szász rabló csoportok által a városon talált minden ezüst portékák, aranyak és forgásba volt ezüst és arany pénzek összevegyűjtetve, azok által elvitettetett, melyeknek összessége a várbeli felmérés szerint 17 mázsára mondatott.

Augusztus 24-én a hadi ravatalból fizetetlen maradott volt 22,500 ezüst R. forintoknak múlhatatlan béküldésére midőn aug. 25-ike volt utolsó terminusul téve a generalistól s más úton nem lehetett ezt kiesinálni, 18000 ezüst R. forint kölcsönöztetik Zeybriger György nevű szásztól s több companista társaitól a serfőzőnek és város malmainak zálogba adásaival s így ezen 22,500 ezüst R. forintok elküldettek Kolozsvárra a tanács által a mondott aug. 24-ikén.

Augusztus 23-án jelentés tétetve, hogy a 3-ik hídon túl a Maroson az ref. ekklézsiának balkéz felől eső berkiben ágyúk lennének elása, a tanács rendelésiből felkerestettek és ott kiásatva találtattak 26 apróbb és 6 nagyobb ágyúk, melyek azon napon a várba szállítottak.

¹ A zárjelbe foglalt ki van szakadva.

Ezen augusztus hóban a magyar táborok a muszkáknak hódolnak és fegyvereiket lerakva, a katonák hadifoglyokká lesznek, a tisztek és közvitézek bésoroztatnak az osztrák katonák közzé.

A marhahús fontja 25 krokig emelkedett, de nem sokáig tartva, lassanként alább szállott.

A magyar úgynevezett Kossuth-bankjegyek beszédettette, ezen városon öszveszedett ily pénzek különböző pénzjegyekben öszvesen 74,566 ezüst R. forintokban szeptember 10-kén a piaci szökőkút mellett megégettettek.

Erdélyi főkormányzó Br. Volgemuthnak szept. 2-kán 431 és 440 számok alatt kiadott parancsa szerint a városra generál Gr. Clam Gallás által rendelt 2000 darab ingnek s ugyanannyi lábravalónak, 1500 darab bakkantsnak, 1000 darab szürke köpenyegnek és 1000 darab kék posztó pantalonnak kiállítása szorgalmaztatik, az ellen esetben executióval fenýttetik a város, oly időben, midőn már a városon sem pénz, sem materialék nem találatnak.

Szeptember 8-án érkezik a városra Scheván generál major alatt mintegy 2000 főre menő különböző osztályokból álló gyalog és lovas tábor, a kik a nagyobb telkekre, collegiumba, semináriumba szállítatva, azoknak számokra 1000 daraburgyé és takaró kiállítása parancsoltatik a polgárság által.

Szeptember 11-én általírás és rendelkezés tétetik tábornok és dandár Chavanne Ferencz úr által a tanácshoz, hogy a múltkor elmaradott, úgy ezen folyó évre kirótt kir. adó beszédettessék, melyek magyar volt országos biztosi kormányzó Cserei László úr által engedettek vala a székely földön s így városunkban is.

Szeptember 15-én égettett el a városról öszveszedett úgynevezett Kossuth magyar bankjegyekben a fenni jegyzetem szerint

	74,146 R. for. 30 xr.
úgy akkor a szék részéről	11,756 R. for.
esmét a városról Issekutz Imre kereskedőtől bevett pénz . .	17,981 R. for. 30 xr.
Szeptember 11-én viszont a városról beszédett bankók égettettek el	16,220 R. for. 45 xr.
Ekkor a szék részéről	12,341 R. for.
Szeptember 15-kén a városról . .	31,582 R. for.
A szék részéről	33,732 R. for. 15 xr.
Szept. 22 én égették a város részéről	1160 R. for. 30 xr.
A szék részéről	11,433 R. for. 30 xr.
Ugyanazon napon a katonaság által a fálvakon öszveszedett magyar bankó	5,985 R. for.
26-a szept. égettett el újból . . .	21,504 R. for.

Október . . .¹ érkezik a városra lovas alezredes Br. Hajdte és Dániel Imre katonái és polgári biztosság, a kik különböző tárgyakban rendelkeznek, a tanácsot és eskütt közönséget restaurálják october 8-kán. Ekkor tétettem orátornak, miután a magyar kormány alatt főjegyzőséget, senatorságot, árvai felvigyázóságot folytattam. A tisztek purificatioja egy lovag auditor s két hadnagy, úgy két tanácsos jelenlétekben folytattatik. Magam is azon keresztülmentem november 6-án. Mind a városi polgárok, mind a vidéki falukban lakók közzül sok személyek fogattattak el a katonaság által és a várba őriztettek. A Marusi kerületben polgári kormányozónak rendeltetik huszár százados Eperjesi László úr.

1851-ben augusztus 4-án új csapás környékünkre: ugyanis az Ilva havasi patak környékén felhőszakadás miatt több hegyek és kősziklás helyek öszveszakadván, ebből a Marus vize vereses hamuszín vastag zavarodásba jött, az iszap degeny szurkos szagot váltva, e miatt e Marosbéli halak mind megdöglöttek és elpusztultak.

1852-ben július 31-én délután 2 és 3 órák között érkezik Segesvárról I-ső Ferencz József esászár városunkba a legnagyobb ünnepélyes fogadtatások között s azon éjjel itt hálva a Görög örökösök piaczi nagy házánál,² augusztus 1-ső napján indúlt, délelőtt 10 óraker Beszterezére.

1856 július 3-án kezdett ásátása a holt Marusban a Marus vonala új árka, melyen jelen voltam. 49 báró Hartman ezredbéli katonák által kezdetve ezen munka Zalányi János vállalkozó által.

1855-ban július 5-ik napján estvéli 7 óraker tétettet alapkőve az új tanáesháznak es. kir. kerületi mérnök Rátz József úr által polgármester Petri Ádám, tanácsosok Fekete József, Ajai Mihály, ifj. Lázár János uraknak s magamnak, mint város orátorának, úgy építtető Reich Károly urnak részt vételekkel, az alap kő lévén egy láda nagyságú négy szegeletű faragott kő, melynek közepe kivésztetve, abba írásba betéttetett a várost illető kormány tanács és polgári képviselőség személyzete és a városnak statistikai állása.

¹ Kitöltetlen.

² Bem és Petőfi is ebben a házban voltak megszállva ottjártuk alkalmával, minek emlékezetét márvány-tábla hirdeti a máig is épességben fennálló két emeletes ház homlokzatán.

IRODALMI SZEMLE.

Vallásbölcsélet.

Runze, Religionsphilosophie. Leipzig, (Weber). 1901. 324 lap. Ára 4 márka.

A vallás is a jog s a morál mellett a gyakorlati bölcsélet egyik ága, azaz a vallásnak is van bölcselete. Öröndetes, hogy korunk bölcséleti irodalma a vallásos s a morális problémákkal is kezd behatóbban foglalkozni.

Szerzőnk műve a „bevezetésen“ kívül 4 részre oszlik, melynek elsejében „a vallás eredetének, vagyis az objektív vallási problémák elméleteivel“, másodikában „a subjektív vallási problémával, vagyis a vallás lényegének elméleteivel“, harmadikában „a vallásbölcséleti ítéletalkotással“ s negyedikében „a vallás történetével és fejlődési törvényével (theogonia, valláspsychologia, dialektika, historia) foglalkozik behatóbban. Egy ügyesen összeállított „tárgy és névmutató“ nagyon megkönnyíti e jeles és tartalmas vallásbölcséleti kompendium használatát.

Közelebbről a „bevezetés“-ben a vallásbölcsélet „feladatát, beosztását és irodalmát“ ismerteti. A vallás és bölcsélet lényegileg rokon, mivel mindkettő „az emberi szellem végtelensége érzetét“ elégíti ki s mindkettő „megvilágítja az élet értelmét, igazságát, célját és értékét“. A vallásbölcsélet feladata „a vallás bölcséleti értelmezése“, vagyis „philos. vallástan“, a melynek, mint ilyennek „méltó helye van a 4 alaptudomány (természet-tudomány, matematika, történet, philosophia) egyetemében“. Mint spekulatív tudomány „a vallás lényegének meghatározását“ czélozza, a melynek, mint olyannak „gyökere az emberi szellemben van“. Csak az embernél, mint személyes szellemnél szólhatunk a vallásról s *Ratzel* és *Müller* szerint „nincs nép, a melynek vallása ne volna“.

Az általános vallásbölcséletnek vannak methodologiai, objektív, subjektív és elnevezési föltételei, a melyekből annak lényegére lehet következtetnünk. A vallásbölcsélet véghetetlenül gazdag irodalmából idézi *Pünjer*, *Pfleiderer*, *Rauwenhoff*, *Seydel*, *Lotze*, *Teichmüller*, *Siebeck*, *Thiele*, *Baumann*, *Sabatier* és *Glogau*; a vallástörténetből

Chantepie de la Saussaye, Reville, Preiss és *Scholten* műveit. Tár-
gyalásában a szerző leginkább *Pfleiderer* nagy művét követi. Sajnos,
Kovács Ödön 2 kötetes vallásbölcseletét nem ismeri. Különben a
részletkérdések irodalmában is kitűnő tájékozottsága van, sőt az i. v.
theologiai irodalmat is alaposan ismeri.

A tájékoztató bevezetés után műve I. részében, az ú. n. theogo-
niában „a vallás eredetének teoriáit“, vagyis „az objektív vallási
problémát“ ismerteti. Itt egyenként és részletesen méltatja a rationa-
lista (euhemerizmus, pszichológiai és kritikai racionalizmus, rationalista
természetmagyarázat), az antirationalista (nativizmus, supranaturalizmus,
evolutionizmus) s az újabb elméleteket (symbolizmus, naturizmus, ősök
kultusza, adaptacionizmus) s egy végső fejezetben kritikai fejtegetéseinek
eredményeként szól az emberiség egységes és általános vallási képes-
ségéről, a gyermek lelki életéről s a nyelvnek szerepéről a vallásos
képzetek keletkezésében (glottopsychika). Alapos tárgyismeret, speku-
latív erő s élénk kritikai érzék jellemzik szerző fejtegetéseit a külön-
böző vallásos-genetikai teoriákról.

A II. részben „a subjektív vallási problémát“, vagyis „a vallás
lényegéről szóló elméleteket“ ismerteti. A vallásnak pszichológiai ana-
lysisével van itt dolgunk az akarathoz, a képzelethez, az értelemhez s
a jogi-erkölcsi élethez való viszonyában. E részt tartom a könyv leg-
sikerültebb s rendkívül mélyen járó részének. A lelki élet a maga
hármasképességével „psychikai motívuma a vallásnak“, és pedig a
lélek a maga egészében székhelye a vallásnak. Itt beható kritika alá
veszi a vallást egyoldalúan értelmező Kant—Schleiermacher- és Hegel-
féle vallásfogalmat, a kinnél a vallás egyoldalúan az akarattal, az
érzelemmel és az értelemmel van azonosítva.

A biblia is egészen helyes pszichológiával a lelki élet egységére
vezeti vissza a vallást.

A vallás lényegéről szóló jelenkori teoriák közül méltatja *Ben-
der, Weber, Wimmer, Seydel, Lange, Biedermann, Lipsius* és *Ritschl*
elméleteit, a melyek szerint a vallás az ismeret-, akarat- és értelem-
élet különböző ösztöneire, vágyaira és szükségleteire volna visszaveze-
tendő. Így *Bender* szerint „a vallás ein natürliches Kind der Erde“,
Weber szerint „ein Kampf um die Segligkeit“ stb. Végül *Hekmann*
és *Kaftan* inkább etikailag és aesthetikailag értelmezik a vallás
lényegét. Metaphysikailag értelmezi *Dorner*, a ki szerint „der Causa-
litäts-drang“ egyetlen magyarázó alapja a vallás lényegének.

A III-ik vagy „dialektikai“ részben „a vallásbölcseleti ítélet-
alkotással“ foglalkozik a tudós szerző. Itt mindenekelőtt ismeretelméleti
alapon fejtegeti a vallás eredetéről és lényegéről megalkotott külön-
böző véleményeknek eredményeit s egyenként méltatja a fogalmi és
lélektani különbségeket a vallásnál. Majd ismerteti — szerintünk helyes
valláspszichológiával és alapos tárgyismerettel — a vallásnak és a hit-

vallásnak egymáshoz való viszonyát s a vallási problema dogmatikai megoldását. Az ő definitiója szerint a vallás „Sammlung des Gemüts“. Végül behatóan tárgyalja a vallásnak a morálhoz, a tudományos világismerethez s a művészethez való viszonyát. Idevágó gondolatai rendkívül tartalmasak és tanulságosak. Szerinte a vallásnak és a morálnak vannak közös és eltérő vonásai, a melyek azonban kölcsönösen kívánják és föltételezik egymást. A vallás és a morál e magasabb egységét tanítja a keresztyénség, a melynek legklasszikusabb hittani és erkölestani kompediuma a hegyi beszéd, a melyben „szinte összefolynak a vallási és erkölcsi gondolatlemek.“

A vallásnak a tudományos világismerethez való kérdésénél igen szépen és meggyőzően fejtegeti a hit és a tudás egymáshoz való viszonyát s a kettő közötti határvonalakat, vagyis a theologia és a metaphysika egymáshoz való viszonya őrségi problémáját, a mely a Ritschleféle legújabb német theol. iskolának is egyik jellemző sajátja. Itt szerző bő történeti ismeretekkel támogatja mélyen járó ismeretelméleti, vallási és ethikai fejtegetéseit. Végül a vallásnak a művészethez való viszonya szakaszában tárgyalja a kettő közötti rokonságot, a vallásnak a művészet és szépsézet szempontjából való megítélését s az aesthetikai vallásfogalmat, mely utóbbinak főbb képviselői voltak *Fries*, *De Wette* és *Hase*. A vallásnak a kedélyben és az érzelemben való gyökerezése teszi annak közvetlenségét s a művészettel való legbensőbb rokonságát, úgy, hogy a rideg purismus természet- és vallásellenes valami. A vallásnak azonban respektálnia kell a művészetnek sajátos lényegét és törvényeit s viszont a művészet csak az épülésre szánt eszköze a vallásnak az istentiszteletben.

Műve utolsó részében „a vallás történetét s annak fejlődési törvényét ismerteti a szerző. A vallás terén nincs megállapodás, mert, mint a szellemi élet általában, a halállal volna azonos. A vallás tehát, a mint egyrészt ténylegileg rokon a morállal, a tudománynyal és a művészettel, úgy másrészt a folytonos fejlődés és megtisztulás útján van, vagyis lényegében gyökerezik folytonos reformáció. Orthodoxia és stabilismus a vallásnak ellenségi s folytonos megtisztulásában és átszellemülésében rejlik annak társadalomalkotó ereje és jellege. A vallások története a mint egyrészt a vallás egysége és egyetemessége, úgy másrészt annak folytonos fejlődése mellett bizonyít, a min mitsem változtat az, hogy az emberiség több vallásfelekezetre van felosztva. A vallási és vallásbölcseleti tudat „phänomenológiájának“ ismertetése után végül „az universalis vallás lehetőségének“, vagyis az „egy akol, egy pásztor“ ismeretes bibliai Jézusi eszméjét veti föl a szerző, a minek megvalósulását *Müller Miksa* nyomán a kereszteni vallásos világnézet folytonos megtisztulásától, az erkölcsi tudat megnevelésétől s a socialis feladatok legtágabb alapon való megoldását várja. Mesterséges úton uniózni“ vagy „kombinálni“ a vallásokat célhoz nem vezető, hiába-

való erőlködés, mivel magában a vallásban kell lennie az egyesítés felé való törekvésnek.

Ime ez rövid vonásban Runze jeles vallásbölcseleti kompendiumának rövid tartalma, a melyben minden egyes i. v. kérdésre megtaláljuk az útbaigazítást s a rengeteg irodalomban való tájékozódást. Azt hisszük, hogy nem végeztünk azzal hiábavaló munkát, ha egyszer egy vallásbölcseleti művet is bemutatunk az „Erdélyi Múzeum“ olvasóinak, a mely az olyannyira elhanyagolt bölcseletet is művelni kívánja a maga hasábjain.

Eperjes.

Dr. Szlávik Mátyás.

Szikra: A betörők. Elbeszélések.

(Budapest, Singer és Wolfner, 1902. 294. l.) Ára 3 k.

Szikra (gróf Teleki Sándorné) s fentti czimmel 12 elbeszélést bocsátott közre. Előző művei (A bevándorlók és Ugody Lila) eléggé kedvező fogadtatásra, széles olvasó közönségre találtak, mert a realis, a mindennapi élet érdekes, apró izgalmait ügyesen tükrözik vissza. S ebben a tekintetben újabb elbeszélő irodalmunknak tipikus képviselője. Annál inkább megérdemli, hogy művét a kritika számba vegye.

Ez elbeszélésekben is a megkezdett uton marad. A való életet igyekszik feltüntetni. A való életnek azon kiszögeléseit figyeli meg különös szeretettel, a hol különböző társadalmi osztályok találkoznak, a hol az egyik az alacsonyabb osztály a felette levőhöz bevándorolni szeret s ha nem sikerül, betör. Ravaszság, elmésség, számitás: ezek jellemzik hőseit. Van bennük jó adag önámítás és nagyravagyás is telve a haszon szeretetével. Ám hősei rendszerint esznek czéljuktól. Ebben nyilvánul a Szikra igazságszolgáltatása. Ennek az életnek a rajza sokkal jobban sikerül a hosszabb novellákban, mint az apró elbeszélésekben.

Mert az elbeszélés határait néha szem elől téveszti. Ott van pl. A paropli cz. elbeszélés. Épen három történet van benne. Mócsy Pista meghiusult házassági tervéi (összesen 6), a Mócsy gyerekek élete s végül a kis német gyerek megható története. Akármelyikből önállósít lehetne szólni. De egybe fűznie nem sikerült.

Máskor meg nincs elég tere az indokolásra a megokolásra. Egy keringő-ben elbeszéli, hogy milyen fájdalmasan kell kiábrándúlnia egy fiatal leányszívnek az első mulatságon. A szülők szeretik sőt nagyra vannak leányukkal. A lány üde, ártatlan, boldogságra végyik. S mit talál az első siker helyett? közönyt s ezért lesújtva távozik. De mi az oka e közönynek? Mert az épen nem valószínű, hogy a fiatal rózsza első nyiladozása közönnnyel találkozzék csak azért, mert nem *nagyon* szép. Nincs eléggé indokolva.

A hősben egy 48-as honvéd szerepel, a ki e ragyogó idő minden jeleneténél ott volt. Gyönyörűen mesél múltjáról s ez által ország-szerte ismertté, híressé válik. De igazán mesél, mert hazudik. Nem volt ott sehol, nem vett részt semmiben. Titkát csak egy ember tudja s viszonzásúl fogadott leánya kezét kívánja fia számára. Persze a lány más szeret, de lemond, hogy a becsület mentve legyen. Ez egyike a legsikerültebb mesefejlesztésnek. De az álhazafi hazugsága nincs eléggé megalapozva, sem az osztó igazsággal kiegyenlítve. Vagy tán a való élet is ilyen felületes alapokon mozog. Alig hihető.

Szikra realismusa abban nyilatkozik meg, hogy a tülekedő, kapkodó életet éles szemmel látja, de kerek egészbe öntenie nem mindig sikerül. Pedig azt ismét nem lehet mondani, hogy nem keresi s nem veszi észre a látszólag egymást kerülő, de tényleg egymás után áhítozó társadalmi alakokban a tettek rugóit. De hát hogy is mondta Arany? Nem a való, hanem annak égi mása . . .

A megszerkesztés hibáiért bőven kárpótol az előadás éléksége, szellemessége, a talpraesett megfigyelések gazdag sorozata s a realismusban hirdetett erkölcsi célzat. Nyelvezete néhol nagyon is pongyola, de ez nem egyéni, de közös hibája elbeszélő íróinknak.

Egészben véve élvezetes, mulatságos a szikra elbeszélés kötete s realismusa mellett is meg van az az épen nem kicsinylendő tulajdonsága, hogy bárki elolvashatja. Csak nemesbedni, csak okulni fog általa.

Kristóf György.

Erdélyi Múzeum-Egylet.

I. A Szakosztály közgyűlése.

Az E. M. E. bölcsélet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya f. é. május hó 24-én tartotta évi rendes közgyűlését az egyetem bölcsészeti kara II. sz. tantermében.

1. Dr. Szamosi János elnöki megnyitójában vázolta a szakosztály múlt évi működésének általános történetét, mely szellemileg örvendetes, de anyagilag kedvezőtlen képet mutat, a mennyiben az évi számadás 300 korona deficzittel zárult.

2. Dr. Szádeczky Lajos titkár olvasta fel a választmány jelentését a múlt évi működéséről, a mely egész terjedelmében így hangzik:

Tekintetes Közgyűlés!

Az E. M. E. alapszabályai és saját ügyrendünk szakosztályunk elé a bölcsélet, nyelv- és történettudomány művelését és terjesztését tűzte feladatúl. Szakosztályunk e tudományágak művelésének élénk irodalmi működéssel — a terjesztésnek kiadványunkkal az „Erdélyi Múzeum“-mal és az időközönként tartott szakszerű és népszerű felolvasó ülésekkel igyekezett megfelelni.

Az „Erdélyi Múzeum“ XVIII. évfolyama tíz füzetben jelent meg a múlt évben is, a nyári szünidő két hónapján kívül minden hó 15-én. Közleményeinkben első sorban a tudományos színvonalra, de e mellett a közérdekűségre is törekedtünk s nem tévesztettük szem elől az alapszabály ama bölcs és hazafias intézkedését, mely a honismeretet és a honismertetést tűzi ki főfeladatául. A cosmopolitismus szép eszme, de kisebb nemzeteknek még tudományos intézeteik sem mellőzhetik a nemzeti eszmék és eszmények ápolását. Az Erdélyi Múzeum ehhez híven mindenek fölélt magyar és főképp erdélyi kívánt lenni. És ezt a törekvését illetékes ítélok nem egy elismerő nyilatkozata méltányolta és lelkesítette buzdításával.

Visszapillantásúl és állításunk igazolására szolgáljon néhány adat elősorolására.

Az „Erdélyi Múzeum“ megjelent a múlt évben 600 oldalon, tehát 37 $\frac{1}{2}$ ny. íven. Közöltünk 21 értekezést 33 közleményben, s az irodalmi szemlében

22 hazai és 8 külföldi munkáról részletes ismertetést és bírálatot a különfélék között 33 nagyobb közleményt és a hivatalos rovatot.

Az értekezések között megemlítendő *Kőváry* László nagyérdékű tanulmánya „A millennium századában Erdélyben kihalt főúri családokról s végső sarjaik szerepléséről“. Ez a munka a főúri családok pusztulásáról szomorú képet tárt fel a nagy idöket látott jeles memoire-író érdekes emlékei világánál, a mely széles körökben keltett feltűnést és visszhangot a napi lapok hasábjain is. *Pór* Antal egy kitűnő történeti tanulmányt közölt „Id. Erzsébet királyné uralkodásáról Lengyelországban 1370—1380 között“, a mely történettudásunkat új és érdekes adalékokkal gazdagította. *Komáromy* Andor közérdekű művelődéstörténeti tanulmányával „A kolozsvári boszorkányperekéről“ évek óta folytatott kutatásainak becses eredményeit foglalta össze; az eredeti akták az Akadémia kiadásában fognak megjelenni. *Moldován* Gergely az Erdélyiely sokszoros történeti összekötetésben állott szomszédok „a moldovánok néprajzáról“ írt élvezetes és tanulságos értekezést. *Széchy* Károly a Vörösmarty emlékezetéről születése századik évfordulóján tartott lendületes emlékbeszédét közölte. *Márki* Sándor Cromwellnek a nagy angol államférfinak Erdélyiely, s főkép II. Rákóczi Györggyel való érintkezéseit tárgyalta és jellemezte tanulságosan. *Csengeri* János Aischylos „Lelánczolt Prometheus“-a műfordításából közölt mutatványt. *Eisler* Mátyás „az erdélyi zsidók múltjából“ közölt eredeti forrástanulmányok alapján készült értekezést. *Versényi* György „Kolozsvár vidéki népdalok“-at mutatott be és méltatott. *Kovács* János az angol nyelvről a nemzetközi érintkezésben, — *Cs. Papp* József Dante látomásának jubileumi évéről, — *Rácz* Lajos Göthe és Napoleonról, — *Török* István egy ismeretlen latin-magyar szótárról, — *Wertner* Mór erdélyi oklevelekről értekezett. A szerkesztő itt közölte a „Régi erdélyi lakodalom“-ról szóló történeti korrajzát; egy cikket Mátyás király szülőházáról, s egyet Tinódi Sebestyén nem rég megtalált címéres nemes leveléről; *Szádeczky* Béla Erdély visszacsatolásának történetéről írt értekezést.

A történeti forrásmunkák közt értékes adalékokat tartalmaz a XVII. századból a *Koncz* József által közölt „Emlékezetek könyve“ a marosvásárhelyi Enyedi Mártontól; *Kelemen* Lajos Nagy Szabó Ferencz erdélyi történetíró életéről közölt újabb adatokat s a szerkesztő több levelet adott ki Wesseleányi Miklóstól Kazinczy Gáborhoz 1848-ból.

Hogy ezek a közlemények mindegyike méltán helyet foglalhatott az Erdélyi Múzeumban, sőt hogy a legtöbb becsületére válnék bármely magas igényű tud. folyóiratnak: azt legfőlebb a roszakarat vonhatná kétségbe. Pedig az igazságos kritikának azt sem szabad szem elöl tévesztenie, hogy a fővárosi szakfolyóiratokkal már csak azért is nehéz a versenyt kiállani, mert míg az írói tiszteletdíj p. o. az Akadémiánál, Történelmi Társulatnál ívenként 80 kor., addig szakosztályunk a mi folyóiratunk eredeti értekezéseit ívenként csak 50 koronával honorálhatta; ezután (legújabb határozat szerint) ennyivel is csak az első ívet, a többieket csupán 30 koronával fogja honorálni. A szellemi verseny magasabb szárnyalásához, az anyagi jutalom ily szerénysége mellett, szertelen igényeket formálai — valóban légvárák építése volna.

A tudomány művelését és a honismeret terjesztését folyóiratunkon kívül felolvasó üléseink által igyekeztünk szolgálni, melyeknek tárgyait legnagyobb részt a fennebb említett művek képezték. Ezek közül főképp a városházán tartott népszerű felolvasások nagyszámú közönséget vonzottak.

Kevésbé örvendetes képet nyújt a gazdasági ügyeinkről szóló jelentés. Az anyaegyesület nyomasztó anyagi helyzetét szakosztályunk talán leginkább megsínylette, a mennyiben évi zárszámadásunk 300 korona hiánnyal záródott, majdnem annyival, a mennyivel évi átalányunk fölemelését és ezáltal másik szakosztályával egyenlővé tételét kértük a múlt évben. Ez nem történt meg, sőt a folyó évben átalányunkat, a mostoha viszonyok miatt, még 400 koronával leszállították. Ezt a személyi kiadásoknál (a mi pedig eddig is mindössze 1000 korona volt) igyekszünk megtakarítani.

Ezek a nevezetesebb momentumok szakosztályunk beléletében. A kor szelleme, a társadalmi áramlatok nem kedveznek a tudományos törekvéseknek, de nekünk híven ki kell tartanunk, mert jönni kell és jönni fog egy jobb kor s a nemzeti közművelődés munkásai nemesak a jelennek, de még inkább a jövőnek dolgoznak. S a nemzet jövőjéért dolgozni szép és nemes feladat még akkor is, ha az elismerés palmája nem kecsegteti a nemzet munkásait.

Kelt Kolozsvárt, 1902. május 12-iki ig.-vál. ülésünkben

Dr. Szamosi János,
elnök.

Dr. Szádeczky Lajos,
titkár.

3. Dr. *Eisler* Mátyás és dr. *Erdélyi* Károly mint a múlt közgyűlés által kiküldött számvizsgálók tesznek jelentést arról, hogy a pénztárnoki számadásokat megvizsgálták, rendben találták. Az évi bevétel volt 5037 korona 98 fillér; a kiadás 5344 korona 66 fillér; a túlkiadás 306 korona 68 fillér. A választmány a pénzügyeket kezelő elnöknek önzetlen működéséért köszönetet szavazott és a felmentvényt megadta.

4. A szabályszerűen kilépő választmányi tagok helyének betöltése következtén, szavazatszedő bizottságul kiküldettek: *Fazakas* József elnöklete alatt *Cs. Papp* József és *Hársing* István, kik a szavazatokat összeszámítván jelentették, hogy a kilépett vál. tagok mind az öten újra megválasztattak. Az igazg. választmány a jelen évre így alakult meg: elnök dr. *Szamosi* János, alelnök dr. *Márki* Sándor, titkár-szerkesztő dr. *Szádeczky* Lajos (1900—1902.). Igazgató választmányi tagok: dr. *Csengeri* János (1902—1904.), dr. *Farkas* Lajos (1900—1902.), *Fazakas* József (1902—1904.), dr. *Gyalui* Farkas (1901—1903.), dr. *Kanyaró* Ferencz (1901—1903.), dr. *Knessey* Béla (1901—1903.), dr. *Moldován* Gergely (1902—1904.), dr. *Nagy* Károly keresk. akad. tr. (1900—1902.), dr. *Cs. Papp* József (1901—1903.),

dr. *Schilling* Lajos (1900—1902.), dr. *Schneller* István (1900—1902.), dr. *Széchy* Károly (1900—1902.), dr. *Török* István (1902—1904.), dr. *Vajda* Gyula (1902—1904.), dr. *Versényi* György (1901—1903.).

A szakosztály képviselőivé az anyaegyesület igazgatóságába a választmány ajánlata alapján megválasztottak 1902-re a régi tagok, u. m.: dr. *Kenessey* Béla és dr. *Schneller* István.

5. A költségvetés megállapítására alapúl vétetett a tavalyi költségvetés, úgy mindazáltal, hogy — tekintettel a múlt évről átjött 300 korona deficitre s a szakosztálynak ez évre 400 koronával leszállított (3600 k.) dotációjára — lényeges megtakarításokat kell eszközölni. E megtakarítások eszközzésére elnök lemondott a pénztár kezelését pár év óta utólagosan megszavazni szokott 200 k. tiszteletdíjról s a szerkesztő az eddig 200 koronával díjazott corrector tartásáról. Ezen kívül elhatároztatott, hogy az „Erdélyi Múzeum“ ezentúl az értekezések első nyomtatott ívét (mint eddig) 50, a többi íveket azonban csak 30 korona írói honorariummal díjazza.

II. Erdélyi Múzeum-Egyleti közgyűlés.

Az E. M. E. május 25-én tartotta ez évi közgyűlését a város-háza tanácstermében d. e. 10 órától d. u. 2 óráig.

1. *Gr. Esterházy* Kálmán elnök üdvözölvén a szép számmal megjelent tagokat, örömmel jelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi minister úr reményt nyújtott arra, hogy a jövő évi költségvetésbe a kívánt államsegélyt fel fogja venni s ezáltal az egylet olyan anyagi helyzetbe jut, hogy hivatásának teljesítésében az anyagi gondok nem fogják zavarni.

2. Dr. *Szádeczky* Lajos titkár olvasta fel az ig. választmány nevében szerkesztett következő jelentését a múlt esztendőről:

Tekintetes Közgyűlés!

Az EME. 1859 novemberében tartván meg alakuló közgyűlését s 1860 elején kezdvén meg alapszabályszerű működését: az 1901-ik év 42-ik éve volt az egylet működésének.

Egyletünk közel félszázados fennállása óta nagy átalakulásokon ment keresztül s ehhez képest alapszabályait eddigelé háromszor módosította. Legnagyobb átalakulása akkor történt, midőn 1872-ben a kolozsvári Ferencz-József tud.-egyetem felállítatván, ezzel lépett szoros összeköttetésbe és kapcsolatba.

„Az egylet célja (az 1896-iki közgyűlésen módosított alapszabályok szerint) a Kolozsvárt létesített és a m. kir. Ferencz-József tud.-egyetemmel kapcsolatban álló országos múzeum fentartása és tovább fejlesztése, a tudományok művelése és a magyar tudományosság terjesztése“.

Múzeum-fenntartás és fejlesztés; tudomány művelés és terjesztés tehát a főcél. E kettős cél követése szabta meg egyletünknek a múlt évben is működése irányát.

A múzeum-fenntartás és fejlesztés irányáról a múzeumtárak igazgatói, — a tudományok művelése és terjesztése felől a szakosztályok jelentései vannak hivatva részletesen beszámolni. Az egyesület igazgató-választmánya mindinkább csak ügykezelő és ellenőrző szervvé alakulván át, évi jelentése is az egylet ez irányú működéséről van hivatva beszámolni.

Ha végig lapozzuk az 1901. évfolyamán tartott 10 rendes és egy rendkívüli ig.-vál. és a közgyűlés jegyzőkönyveit: a következő nevezetesebb mozzanatokat találjuk azokban följegyezve.

Sorrendben és jelentőségben is elsők azokat a törekvéseket kell fölméltanunk, melyeket az egylet anyagi helyzetének jobbkarba állítása érdekében fejtett ki a választmány. E célból mindjárt a legelső, jan. ülésen egy emlékirat szövegét állapította meg, melyet a vallás- és közoktatási miniszter úrhoz intézett, állandó állami segély nyérése céljából.

Kifejtettük ebben, hogy az egylet közadakozásból gyűjtött vagyonának jövedelme nem elegendő arra, hogy ez országos intézmény magas és széleskörű culturalis hivatásának megfeleljen; nem elegendő már csak azért sem, mert az egyetem rohamos fejlődésével lépést kell tartania az azzal karöltve működő egyletnek s gyűjteményeinek is. Pedig az Erdélyi Múzeumnak itt az ország keleti határszélénél valóságos nemzeti culturmissiot kell teljesítenie s a magyar nemzeti kultúra fejlesztése által nem csak szorosán tudományos, hanem állami közérdekű feladat megoldásában is kell segédkeznie. Mindezek és a táruk igazgatói által kifejtett érvek kellőleg megokolták ama kérésünket, hogy az államkormány — mint más nemzeti közintézetet — egyletünket is államsegélyben részesítse.

A közoktatási miniszter úr a küldöttség által átnyújtott emlékiratot szívesen fogadta, a kérelem jogosultságát elismerte s annak teljesítését megígérte. Ám ez ígérethöz a kérelem teljesítéseig hosszú út vezet. Hogy ezt egyengessük: egy félév múltán a pénzügyminiszter úrhoz is benyújtottuk emlékiratunkat, kérve, hogy ne ellenezze a megfelelő államsegélynek a költségvetésbe fölvételét. Mindezek daczára az 1902-ik évi költségvetésben intézkedés erre nézve nem történt. A jelen év elején tavalyi kérésünket megújítottuk mind a két miniszter úr előtt s nem adjuk fel a reményt, hogy méltányos kivánságunk előbb-utóbb teljesülni fog.

Hogy mennyire szükségünk volna rá, mutatja múlt évi zárszámadásunk, a mely 7731 k. 57 fillér túlkiadást tüntet fel, a mely összeggel szemben némi vizsgálatásúl csak az szolgálhat, hogy ennek m. e. fele a régiségtárnak és a könyvtárnak pénzügyeik rendezésére adott kölcsön czímén adatott ki. Folyó évi költségvetésünk (melyet pedig ismételt beható tanácskozások után a minimalis szükségletek alapján, sőt némely tételében érzékeny leszállítások mellett állítottunk össze) jövőre sem kecsegtet azzal a reménnyel, hogy államsegély nélkül a defizitból kibontakozzunk.

A gazdasági ügyek képénél kedvezőbb jelekre mutathatunk rá az egylet szellemi és erkölcsi tőkije gyarapodása terén.

A közönség érdeklődését tanúsítja némely jelentékeny alapítvány és adomány.

Legelső helyen kell megemlítenünk Ő Felsége ama legfelsőbb kegyének megnyilatkozását, a melylyel a prágai Szent-György szobornak (kolozsvári művészek eme hírneves alkotásának) gipsz-másolatát múzeumunknak megküldeni kegyeskedett.

Br. Wesselényi Miklós könyvtárunkban deponált családi levéltárát 14 kötet naplóval és 1 kötet gazdasági számadással növelte. Veress Zoltán festőművész egy értékes olajfestményét ajándékozta képtárunknak. Dr. Szabó Dénes egy becses éremgyűjteményt —, Kovács Ede nagybecsű érem- és régiséggyűjteményt ajándékozott a régiségtárnak. Ez adományok alapján Veress Zoltánt és Kovács Edét igazgató, dr. Szabó Dénest alapító tagjai sorába iktatta a választmány. Halász Ignáczné b. e. férje emlékéit irodalmi vonatkozású levelezéseinek kézírattárunkba elhelyezésével örököltette meg. Ajtai K. Albert K. Papp Miklós közérdekű iratai és újságai átadását ígerte meg. Mások is kisebb-nagyobb adományokkal gyarapították a múzeum gyűjteményeit, a mint azokat a táruk igazgatói felsorolandják.

Végül erkölcsi jelentőségű momentum, hogy a magyar orvosok és természettudósok egyletünk meghívására elhatározták, hogy 1903-iki vándorgyűlésüket Kolozsvárt fogják megtartani.

Személyi változást is kell regisztrálnunk: Bálint Sándor az állattár segédőre a bpesti ampelologiai intézethez neveztetvén ki, megvált az Erdélyi Múzeum-Egylettől, a könyvtárnál ellenben a segédőr Szádeczky Béla és a könyvtárszolga Birtalan Albert véglegesítették, illetőleg a közgyűlés által megválasztottak.

Végül meg kell emlékeznünk azokról a veszteségekről, melyek egyletünket nem rég: már ez év folyamán érték, egy nagy értékű gyűjtemény adományozónak, két régi ügybuzgó vál. tagtársunk és egy régi igazgatósági tagunk elhunytáról.

A nagy alapítványt tevő *Nécsey István* festőművész volt, a ki 5000 koronára becsült lepkegyűjteményét ez év elején hagyatékot adta egy szép, a tudomány és művészetért rajongó lélekre valló levél kíséretében egyletünknek. Ifjú élete nemes szenvedélyének talán leginkább szívéhez nőtt nagybecsű eredménye e gyűjtemény, melylyel az oly korán és tragikusan elhunyt ifjú művész legnagyobb alapítóink egyikévé lett. Méltóképen még ki sem fejezhettük életében hálánkat: ennek hangot adni ez alkalommal is elengedhetetlen kegyeletes kötelességünk.

Közvetlen közelünkől is áldozatot kívánt az örök mulandóság. Két kiváló jelesünket, dr. Abt Antalt és Parádi Kálmánt hirtelen egymás után ragadta ki közülünk a halál. Hosszú évek során át volt mind a kettő egyletünknek és választmányunknak oszlopos tagja, a természettudományoknak lelkes, nagyérdemű munkása. A véletlen különös találkozása, hogy csak a múlt közgyű-

lésen is együtt tettek jelentést az ásványtár megvizsgálásáról, ugyanennek a bizottságnak voltak kiküldött tagjai ez évre is. Az ő szakserű jelentésüket többé nem fogjuk hallani és saját jelentésünkbe kell nevüket és emléküket kegyelettel belefoglalnunk közel egymás után elköltözött két jelesünknek.

Igazgatósági tagunk, kit ebben az órában tesznek örök nyugalomra a gr. Bethlenek ősi temetkező helyén, gr. *Bethlen Sándorné, Bánffy Józsefa* bárónő legelső alapító tagjaink közül való volt, b. e. férjével együtt, a kik ezer-ezer forintos alapítványt tettek az EME alapjára. A szép kort, sok örömet, de sok gyászt is ért nemes lélek élete utolsó heteiben is megemlékezett az Erdélyi Múzeumról, megőrzés végett átadván nagyatyja, az 1806-ban elhunyt br. Bánffy László völegényi díszmellényét. Ő az eszmények cultusához hű volt mind halálig — legyen hű és állandó a mi kegyeletünk is az ő emlékezetéhez s szolgáljon példányképül a hazafias áldozatkészségben.

Ezek a nevezetesebb momentumok egyletünk múlt évi élettörténetében. Mindezek sem vérmes reményekre nem jogosítanak, sem elcsüggedésre nem indíthatnak. A nehéz viszonyok között meg kellett elégednünk azzal, hogy fentarhattuk egyletünket a régebbi színvonalon, hogy conserválhattuk a meglévőt s egyben-másban a továbbfejlesztés terén is tettünk egy-egy lépést előre.

3. Dr. *Békésy Károly* pénztárnok mutatja be jelentését az E. M. E. vagyonáról. 1901. bevételeiről és kiadásairól, mely a közgyűlési meghívóban nyomtatásban megjelent. A vagyon kimutatás és elszámolás formáságai felett vita fejlődvén, a közgyűlés utasította a pénztárnokot, hogy jövőre részletesebb kimutatásról s abban az actívák és passívák áttekinthető feltüntetéséről gondoskodjék.

4. Br. *Mannsberg Sándor* felolvassa a számvizsgáló bizottság jelentését, mely szerint az E. M. E.

1901 évi összes bevétele	38,061 k. 68 f.
1901 évi összes kiadása	45,793 „ 25 „
túlkiadás	7,731 k. 57 f.

Az alaptőkéről és egyes alapokról vezetett számlák egyenlegei 1901. decz. 31-én a következők voltak és pedig:

	értékpapirokban	készpénzben	összesen
1. Országház alap	66,300 k.	2,365 k. 02 f.	= 68,665 k. 02 f.
2. Alaptőke	447,300 „	5,565 „ 70 „	= 452,865 „ 70 „
3. Aranyalap	17,800 „	21,111 „ 26 „	= 38,911 „ 26 „
4. Haynald-alap	— „	84 „ 82 „	= 84 „ 82 „
5. Term.-hist.-díjalap	2,400 „	6,249 „ 12 „	= 8,649 „ 12 „
6. Kovács Sámuel díj-alap	— „	2,315 „ 96 „	= 2,315 „ 96 „
7. Forgó tőke-alap	— „	2,714 „ 84 „	= 2,714 „ 84 „
	533,800 k.	40,406 k. 72 f.	= 574,206 k. 72 f.

Következtek a táruk igazgatóinak jelentései, és pedig

5. Dr. *Erdélg*i Pál könyvtárigazgató olvasta fel alább közölt jelentését.

6. Dr. *Apáthy* István állattári igazgató nem jelenvén meg a közgyűlésen, a titkár olvasta fel az állattáról benyújtott rövid jelentést.

7. Dr. *Szádeczky* Gyula az ásványtárról —

8. Dr. *Richter* Aladár a növénytárról —

9. Dr. *Posta* Béla a régiségtárról olvasták fel jelentéseiket. (Ez utóbbit alább közöljük.)

Következtek a táruk megvizsgálására kiküldött bizottságok jelentései és pedig:

10. A könyvtár megvizsgálásáról *Virányi* István és *Pisztóry* Mór —

11. Az állattár megvizsgálásáról *Hoor* Károly és *Löte* József —

12. Az ásványtárról *Klug* Lipót és *Nyiredy* Géza —

13. A növénytárról *Fabinyi* Rudolf és *Buday* Kálmán —

14. A régiségtárról *Schilling* Lajos és *Szabó* Sámuel tettek jelentést,

melyek minden tárnak az igazgatásáról méltányló elismeréssel emlékezővén meg: a közgyűlés az igazgatóknak köszönetet szavazott.

15. A szakosztályok múlt évi működéséről a szakosztályok titkárai: *Jakabházy* Zsigmond és *Szádeczky* Lajos olvasták fel jelentéseiket.

16. Pénztárnok előterjeszti a költségvetés tervezetét, mely a következőkép állapított meg:

Kölségvetés 1902-re.

Bevétel:

Értékpapírok kamatai	16918	k.	74	fil.
Jelzálog-kölcsönök kamatai	2180	"	—	"
Alalapítványi kamat	200	"	—	"
Tagdíj	640	"	—	"
Az országház-alap egy évi kamata	2765	"	16	"
Az alaptőke készpénzének kamata	250	"	—	"
Visszatérítendő előleg	2327	"	—	"
Állami járulék	10000	"	—	"

Összesen 35280 k. 90 fil.

Kiadás :

Az orvos-term.-tud. szakosztálynak		4400 k. — fil.
A bölcs.-nyelvt.		3600 k. — fil.
A könyvtárnak dologi kiadásokra	4000 k. — fil.	
" személyi "	3420 " — "	7420 k. — fil.
A régiségtárnak dologi kiadásokra	1800 " — "	
" személyi "	1500 " — "	3300 k. — fil.
Az Eszterházy-alap kamatai . . .		400 k. — fil.
Az ásványtárnak dologi kiadásokra	1800 " — "	
" személyi "	1500 " — "	3300 k. — fil.
Az állattárnak dologi kiadásokra .	1800 " — "	
" személyi "	1500 " — "	3300 k. — fil.
A növénytárnak dologi kiadásokra	1800 " — "	
" személyi "	1500 " — "	3300 k. — fil.
Titkár tisztelet díja		800 k. — fil.
Titkári irtoknak		360 k. — fil.
A pénztárnoknak		1000 k. — fil.
Igazgatás		300 k. — fil.
Összesen		<u>31480 k. 00 fil.</u>

Nem állandók:

Kölcsön a növénytárnak	2000 k. — fil.	
Rendkívüliekre	800 " — "	
1901. évi túlkiadás	7731 " 57 "	
László J. kegydíja	820 " — "	
Kamatveszteség	600 " — "	11951 k. 57 fil.
Összes kiadás		<u>43431 k. 57 fil.</u>

Hiány jelenleg 43431 k. 57 fil. — 35280 k. 90 fil. 8150 k. 67 fil.

Ez összegben az év végén fenmarad:

A régiségtár tartozása	1200 k. — fil.	
A könyvtár "	1644 " 19 "	
A növénytár "	500 " — "	<u>3312 k. 74 fil.</u>

Lesz az év végén hiány:

8150 k. 67 fil. — 3312 k. 74 fil. 4837 k. 93 fil.

Kelt Kolozsvárt az ig. választmány 1902. márcz. 12. üléséből.

Gr. Esterházy Kálmán,
elnök.

Dr. Szádeczky Lajos,
titkár.

17. A választmány szabály szerint kilépő tagjai u. m. dr. *Gergely Sámuel*, dr. *Kolozsváry Sándor*, dr. *Szabó Dénes*, dr. *Udránszky*

László és gr. Wass Béla újra megválasztották s az elhunyt dr. Abt Antal helyébe az ő évköréből még hátralevő egy évre új tagúl megválasztott koltói gr. Teleki László.

III. Jelentések a közgyűlésen.

1. A könyvtárról és kéziratárról.

Tisztelt Közgyűlés! Az elmúlt esztendő könyvtárunkra két nagy tanulsággal járt. Az első az, hogy könyvtárunk külső eredményeivel messze elmaradt az előzők mögött, a másik még lehangolóbb, mert csalhatatlanul kijelöli a süllyedés útját, ha megmaradna a mai viszonyok keretében és szegényes föltételei között. Ez a keserű tapasztalás óvatosságra és elmékedésre int, kötelességünké teszi egyúttal, hogy a legmesszebbre menő aggodalommal lássuk és tárjuk fel állapotainkat, hogy orvosoljuk a bajt: ha lehet, hogy könnyítsünk a felelősségen, melyet egy jobb jövő esetleg ránk akarna háritani. Érezzük, hogy bármilyen lehaugoló, de őszinte szót vár tőlünk a t. Közgyűlés; érezzük, hogy egy szemérnyi való többet ér egy csomó ábránd képzelgéseinel; hogy a helyzet tiszta képét egyszer már meg kell rajzolni, mert nem a világ, hanem a saját szemünkbe hintünk port, ellenkezőleg cselekedvén. Azután jöjjön, a minék jöni kell: a kibontakozás vagy az elcsenevészésedés, de ismerjük meg legalább most, jelenünket.

Azonban nem akarok előzetesen hangulatot csinálni, áttérek tehát a tények bemutatására, az eredményre, melyet elérünk sikerült.

A t. Közgyűlés előtt ma múlt egy éve, ezekről a viszonyokról még nem szólhattam, mert még nem alakultak ki így, ilyen szomorúan. Ekkor még egy csomó beváltatlan tartozás nyomta a könyvtárt, és sürgősebb volt ennek mielőbbi kiegyenlítéséről gondoskodni. A Közgyűlés megadta rá a lehetőséget: egy 4500 koronás kölcsönt engedélyezvén, és e tartozások rendezettek is. Ez intézkedés lehetővé tette ugyan a szorongató adósságoktól való megszabadulást, de hosszú időre megbénította a könyvtár öntudatos fejlesztését. Előre láttam az alakulást, mégis bele kellett mennem, mert ez volt az első, őszinte és szükséges lépés a kibontakozásra. Elvégre csak nem maradhatunk évről-évre folytonos hátrálékban fizetéseinkkel, hogy hamis képet fessünk magunknak saját helyzetünkről? Mert a tiszta, bár korlátoltabb helyzet, legalább őszinte, és így mindig jobb mint a kendőzés, mely véníti az arcot és rossz híret költi a hiú tetszelgőnek.

A megszavazott kölcsön keretében hozzáálltam a régi tartozások revíziójához és a felmerült és igazolt terhek lerovásához. Az ezzel járó munka hosszas volt és kellemetlen, mert hiányoztak a megfelelő előakták és mindent a memória sem bír meg. Azonban végre elvégződött és örvendtem, hogy legalább túlestem rajta. Megcsináltam a kölcsön törlesztési tervét, s mint ígértem, a leg gondosabban meg is tartottam a törlesztés módozatait. A legközelebbi eredmény tehát az lett, hogy a helyzet a maga vigasztalanságában élénk állott, de legalább tiszta volt.

A kölcsön visszafizetése öt év alatt 200 koronás negyedévi részletekben és a megfelelő maradékok után járó 5 %-os kamattal együtt utólagosan történik. Ez a tény pedig annyit jelent, hogy a könyvtár évi javadalma 800 koronával és kamatban mintegy 90 koronával csökken. Körülbelül 3100 koronára apad.

Szabadnak nem mondhatom, mert még ezzel sem rendelkezem szabadon. Az évi javadalom terhére át kell vennem és folytatólagosan fizetnem a folyóiratok, gyűjteményes munkák és folytatásos műveknek egymásután megjelenő

köteit, a mi az elmúlt évben mintegy 2000 koronára rúgott. Az említett kétrendbeli kötelezettség lerovása után 4000 koronás javadalmam 1100 koronára zsugorodik össze és ebből a maradékból kellene az egész esztendőn keresztül élnem. Hogyan fejleszthessem és hogyan konzerválhassam az egylet könyvtárát ily csekély pénzből? Sem az egyetem, sem a közkönyvtári jellegű múzeumi könyvtár igényeit nem lehet ekkora kicsinységből gondolni.

Ha azt feszegetjük, micsoda igényekkel állunk szemben: alapszabályaink teljesíthetetlen követeléseket támasztanak. „A honismeretre vonatkozó tárgyak összegyűjtése és tudományos földolgozása lévén a főczél“ (3. §), a könyvtárra vonatkozólag a közvélemény ezt az általános tételt úgy fogalmazta, hogy a könyvtárnak hármas feladata van: u. m. először, hogy középponti, lehetőleg teljes gyűjteménye legyen a transilvanikáknak, az erdélyi művelődés-történet, irodalom könyvtári emlékeinek; másodsor, hogy lehető teljességben gyűjtse össze a nemzeti tudományok művelésére szolgáló apparátus anyagát; harmadsor, hogy a Múzeum-Egylet tudományos törekvéseit elősegítse s megszerezze mindazt, a mire az egyes gyűjteményeknek saját tudományos disciplinájuk művelése, anyaguk meghatározása és szisztematikus felállítása céljából szükség van. Aligha kell fejtegetni, hogy e követelésekből az 1100 koronára összezsugorodott javadalom nem elégíthet ki! Hiszen erre még a tiszta 4000 koronás javadalom is kevés volna; de kevés volt annak idején az eredetileg 4000 forintban (8000 kor) megszabott könyvtári javadalom is; és mert pusztán pénzügyi szempontok uralkodtak az előző költségvetési bizottságok munkája felett, nem látták előre, hogy a könyvtárnak vagy adósságot kell csinálnia, vagy pedig el kell csenevésznednie. Eddig az első úton jártak, most már, hogy a bőjt éveit végre ránk köszöntötték, a másodikra léptünk. A mikor ezelőtt egy évvel t. Közgyűlés ilyen leplezetlenül feltártam a pénzügyi helyzetet a választmány előtt, azt hallottam, hogy e gazdálkodás miatt a könyvtárt gondnokság alá kell tenni. A szó komoly volt, a tények igazak, mit tehettem mást: hallgattam, fizettem a részleteket és nem vásároltam, nem kötöttem, nem költöttem csak a mit el nem kerülhettem és most itt állok a t. Közgyűlés előtt, beszámolván arról, hogy ebben az elmúlt esztendőben vétel útján 30 műnek 131 kötetét szereztük be. Ámde van pótolni való hiányunk: félbehagyott régi sorozatok folytatásukat várják, ajánlott tárgyakat nem vásárolhattam meg, újságainkat nem adhattam kötés alá, kénytelen voltam korlátozni minden kiadást, hogy egy közönséges kis deficittel zárhassam le számadásaimat. Erre a dicsőségre nem vágyakoztam, de előle ki sem térhettem.

Le kellett mondanom mindenről: a hiányok pótlásáról, a kallódnak induló emlékek megmentése reményéről, ilyenek felkutatása iránt megindítandó eljárásról, könyveink bekötéséről, alkalmi vételekről és le kell mondanom arról is, hogy a könyvtár egyenjogúsítását kivívhassam. Mert t. Közgyűlés, a könyvtár épen olyan önálló és különálló disciplinát képviselő osztálya a múzeumnak, mint bármelyik más. Ma pusztán segédeszköze, melynek nincs egyéb feladata, mint hogy a többi osztálynak megszerezze és biztosítsa a szükséges irodalmi segédeszközöket. Arra, hogy neki magának önálló létre joga és erre ébredni szüksége van, senki sem gondol.

A könyvtár ily módon indirekte a többi osztály javadalmához járul egy-egy összeggel, a minek ellenértéke fejében az alapszabályok szerint legalább, kap is a tagok munkássága és a szakosztályok kiadványai révén cserepéldányokból eredő gyarapodást. Hát t. Közgyűlés ennek a másik forrásnak bőségével is meg kell ismerkednünk. Mert ha szegény a javadalom, talán a múzeum munkássága gazdagabb és a csere széles körű és hasznos eszköze a gyarapodásnak? Ez a forrás régebben eléggé gazdagon buzgott, azonban egyszer csak megcsappant és már évtizede is jól elmúlt, vagy akkár több ideje is van, alig csordúl-cseppen, az egyik ágon. A másik ágon vígan és bőségesen ömlik.

A Múzeum-Egyletkez hasonló tudományos és közművelődési intézetek

működésének legfontosabb tényezője, hogy egymással a lehető szoros érintkezésbe és közvetlen közelségbe lépve, állandó és megbízható összeköttetésben álljanak, úgy szólván egymásnak dolgozzanak. Ennek a bensős és közös céljuk megközelítésében testvéries munkásságnak külső és másodrendű tényezője a csereviszony, melyben állaniok kell, hogy eredményeiket kölcsönösen nyilván tarthassák és megismerhessék. Ránk nem tartozik annak a kérdésnek a vizsgálata, ha vajjon a Múzeum-Egylet a maga tudományos ambíciójában ezt az eszközt kellőleg mérlegeli-e, csupán az érdekelhet bennünket: hogy milyen mértékben gyümölcsöző az a könyvtárra nézve? Számszerű kimutatásunk megadja a választ és könnyű megállapítani, hogy az nem lehet kielégítő.

A cserepéldányokból nyerhető gyarapodás értékét a könyvtár szempontjából nem kellett kicsinylenem és e miatt ismételtelen és ismételtelen sürgettem a kérdés rendezését. Fájdalommal jelenthetem, hogy nem a kívánatos eredménnyel. Pedig én már csak járt úton jártam. Alapszabályaink intézkedésén kívül, hivatali elődöm is sürgette a bölcsészet stb. tudományi szakosztályban a csereviszonyok kötését és a cserepéldányok rendes kezelését. Az elmaradt cserepéldányok pénzügyi veszteséget is jelentenek, mert kész pénzzel kell megvásárolni oly műveket, és kész pénzzel kell előfizetni olyan szakközlönnyökre, a melyeket cserében is meg lehetne kapnunk. A legújabb időben országszerte emelkedett az a társadalmi mozgalom, hogy az egyes vidékek múltjuk és kultúrájuk megbecsülése és művelése céljaira történelmi, régészeti, néprajzi vagy művészettörténeti jellegű társaságokat alakítsanak. Az államnak külön intézménye gondoskodik a közműveltségnek könyvtári és múzeális úton való terjesztésén és új intézmények alapításán vagy a régiek támogatásán, erősítésén. Éme mozgalomnak könyvtárunkban semmi nyoma, mert a rokon törekvésű intézetekkel semmiféle viszonyban nem vagyunk. Az alkalom meg lett volna erre, mert hivatali elődöm javaslatára határozattá emelkedett, hogy ez intézményekkel csereviszonyba kell lépni. Azonban csak részben volt végrehajtva, legalább a statisztikai adatok szerint, s még eddig nem értesíttem a kért intézkedés effektuálásáról. Rá kellett mutatnom e jelenségre, mert ebben is egyik okát kell látnunk annak, hogy az idej évi eredménye miért kedvezőtlenebb.

A bölcsélet, nyelv-történet tud. szakosztály a múlt évre 7 műnek 34 köt. az orvos természettudományi pedig 49 műnek 170 kötetét szolgáltatta be; vagyis e czímen összesen 56 műnek 204 kötetét kaptuk. Ilyen eredményt látva, nem lehetett hallgatag átsuhanom ama tény fölött, hogy az egyik szakosztály a csereviszonyt elhanyagolta. Van-e ennek a szakosztály kiadványában nyoma? ez a kérdés nem tartozik ide; de hogy könyvtárunk nagy kárát vallja, az a közlött adatokból világos. Idejében felhívtam a választmány figyelmét e tényre, és ennek köszönhetem, hogy a választmány megbízásából az orvostermészettudományi szakosztály még múlt évi márczius 28-án közölte velem, hogy a szakosztály 92 külföldi és 30 hazai, azaz összesen 122 tudományos társasággal áll csereviszonyban, és ennek köszönhetem, hogy a jövődre a csere anyaga egyenesen a könyvtárhoz küldetik, és nem kell a szakosztály munkáját a közvetítéssel szaporítani.

Ha a vásárlással és a cseréből nyert gyarapodással így állunk, hogyan alakul mégis a vázolt ok daczára a könyvtár gyarapodásának elért végösszege? Úgy, hogy ajándékok, a társadalom hozzájárulása, jelentékenyen meghaladja a másik két forrásból eredő szaporulatot. És ez annyival vigasztalóbb, mert az ajándék a kívül és távol állók érdeklődésének, lelkességének, részvételének és bizodalmanak kétségbe vonhatatlan jele és annak a bizonyítéka, hogy a társadalom érzi egy ily gyűjtemény fontosságát; viszont azonban annyival értékesebb, mert kívül és távol állóktól származik, olyanoktól, a kik nem kötelességszerűen, nem hivatalból, hogy úgy mondjam, viselik szívőkön a könyvtár gazdagodása szükségét.

Ezek előrebocsátása után az 1901. évi gyarapodás számszerű adatai a következők:

Vétel útján 30 mű 131 köt., csere a) 7 mű 34 köt. (bücs. ny. t. szakosztály), b) 49 mű 170 köt. (orv. term. t. szakosztály); ajándék, a) 111 mű 207 köt. (nyomdák és kiadók adománya), b) 149 mű 241 köt. (magánosok ajándékai); összesen 346 mű 783 köt.

Az évi kimutatásban nem szerepelnek a sajtóügyi köteles példányok, mert ezek felől még nincs módomban nyilatkozni. A mint a t. Közgyűlés előtt bizonyára ismeretes, Erdély területéről a kolozsvári és marosvásárhelyi kir. főügyészségek, a székesfőváros területéről a budapesti kir. főügyészség által gyűjtött sajtóügyi köteles példányok könyvtárunk gyarapítására fordítottak. Azonban a budapesti anyagról a nagym. Miniszterium úgy intézkedett, hogy abból ama művek kivételével, melyek az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtára teljességét nem érintik, a székesfővárosi könyvtár részesüljön. Ez az intézkedés a múzeumegylet előválasztási jogát szószerint ugyan nem mondja ki, de kifejezi. Mert a mi könyvtárunk teljessége megítélésében egyedül mi vagyunk illetékesek, következésképp, annak megválasztása, hogy mi a ránk fontos, ránk tartozik. Időközben azonban a székesfőváros lemondott e kedvezményről és akkor, mert közvetlenül érdekelt fél nem állott velünk szemben, indítványoztam, hogy kérje fel a választmány a magas Minisztériumot, hogy e rendeletet előválasztási jogunknak kétségtelen kifejezésével, méltóztassék értelmezni. Javaslatomat nem fogadta el a választmány és e tárgyra tartozó legutóbbi rendelet kibocsátása az én aggodalmaimnak szolgáltatott alapot.

Ebben a budai könyvtár a múzeum-egyletével majdnem egyenlősítve van, mert az anyag kiválasztásánál képviselteti magát, érdekeit védelmezheti, a múzeum választási elsőségét felszólalásával vitássá teheti és döntés alá bocsáthatja, az első fórumon a Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, másod fórumon a magas Miniszterium döntése alá. Mivel pedig ez a rendelet a kiválasztás alapelveit meg nem szabja, mivel a követendő eljárást a kiválasztás módjára nem állapítja meg, a mi könyvtárunk előválasztási joga, mely annak előtte kétségtelennek látszott, kétségessé van téve, és a budapesti székesfővárosi könyvtárnak átengedett anyagra, a helyébe lépő budai könyvtár most már nemcsak igényt tart, hanem jogot formál, és választ, mert a választásra befoly, ellentmond, felszólalhat és felsőbb forum előtt pörbe is szállhat. Ez ellen a magas rendelet ellen a választmány tisztelettel fölírta a magas Miniszteriumhoz, kérve, hogy előválasztási jogunkat kétségtelenül megállapítani kegyes legyen. Mivel pedig e kérelmünkre még döntés nem történt, nem vehettem elő a budapesti anyagot, noha már az elmúlt évihez, mely az időközi terminus alatt jött, hozzá is fogtam, noha már az 1898. párisi kiállításon szerepelt anyagot is beszállítottam.

A köteles példányok, t. Közgyűlés, nagy jótéteménye a mi könyvtárunknak, és alapja jövőendő nagy arányú fejlődésünknek, de csak abban az esetben, ha a t. Közgyűlés alkalmat tud találni, hogy az így beérkező anyagot ne csak át, hanem gondozás alá is vegyűk. Mert a vele együtt járó költség, kivált ha a nagy tömegű ujságok bekötésére gondolunk, nagyobb terhet ró a könyvtárra, semmint azt a redukált és lefoglalt könyvtári javadalom megbirhatná.

A mi könyvtárunk t. Közgyűlés eddig nem részesült abban a céltudatos és féltékeny pénzügyi gondozásban, hogy annak alapján programm szerint fejleszteni lehetett volna. Az esetleg irányították és ez a bizonytalan budget-gondnokság nagyon rá nyomta bélyegét az előbbi évek történetére. Mennyire opportunista elv volt az, semmire bizonyítja inkább, mint az, hogy mikor az állammal kötött szerződés alapján a könyvtár-igazgató személyi járandóságai megtakaríthatók és dologi kiadásul minden zökkenés nélkül a könyvtár javára fordíthatók lettek volna, noha a régi négyezer forintos javadalom restituálása soron lett volna, nem tették, hanem megmaradt a 2000 forintos javadalom. Ennek a gazdálkodásnak eredménye azután az lett, hogy a Múzeum-Egylet könyvtára rohamosan hanyatlani kezdett. Mikor az elmúlt esztendőben e kér-

déssel foglalkoztam, megdöbbenő adatokat találtam. A múzeumi könyvtár 1885—1899-ig, tizenöt esztendő alatt, csak 17638 kötettel gyarapodott, ebből csak 6163 a vásárolt mű; 1900-ban, 1931 kötet közül csak 310 köt. a vétel útján szerzett, 1901-ben, 131 köt. a 783-ból. Ez az utolsó a takarékoskodás adata vagy eredménye. Látni való, hogy a mint a nagy közönség hozzájárulása megcsappan, az évi mérleg lehetőleg kedvezőtlen. Vagyis kiszalasztottuk lábunk alól a talajt, véletlennek vagyunk kitéve és könyvtárunk fölött a szeszély és a szelek járása uralkodnak, mi magunk annak nem parancsolunk. Ime t. Közgyűlés, hova jutottunk!

Pedig a dolog fontosabb, semmint rajta egyszerűen átsuhanhassunk. Mert ebben az elmaradásban a múzeumi könyvtár életének nem csupán egy adata, ez volna a legkevesebb veszteség, hanem egy-egy szerve zsongorodik össze, válik az egész szervezet holt tagjává vagy bizonytalan működésűvé. Innen van, hogy könyvtárunk az évek folyama alatt mind jobban vesztett jelentőségéből, hogy már a sokkal fiatalabb egyetemi könyvtár is eléje került, és ha így halad, néhány évtized múlva a miénk egyszerűen emléke marad a multnak, apáink áldozatkészségének, gondolkodásuk emelkedettségének, kötelességek érzetének és tanúja annak, hogy az utódok nem tudták föntartani és méltóképpen képviselni azt az intézményt, a melyet ők meg tudtak teremteni. Innen van, hogy a mi könyvtárunk által képviselt és művelendő szakok rendkívül hézagosak, hogy a hazai szépirodalom, irodalomelmélet történeti, néprajzi és nyelvtudományok anyaga, a fontosabb folyóiratok sorozatai felette nagy hiányokat mutatnak, innen van, hogy a múzeális és intézeti disciplinákra alig gondolhattak és hogy a könyvtár konzerválására alig költöttek.

Sem hosszadalmas, sem keserű nem akarok lenni, ezért csak egyszerűen megállapítom, hogy a köztudatból a múzeum fogalma kiveszöbven van, hogy még sokat kell arra tenni, ha a régi nimbust vissza akarjuk szerezni; hogy még az üzleti szellem számára is el van rejtve, hogy így sem magánosok, sem kereskedők útján nem jut abba a helyzetbe, hogy első kézből és biztosan vásárolhassa a kallódásnak induló emlékeket. Erdély talán talán nem is látja, hogy pusztúl, hogy szegényedik. De menjen csak föl Budapestre és nézzen szét az antikváriusok, ékszerészek, műkereskedők és amateur-ök körében, vagy haladjon kifelé és látni fogja, hogy évtizedek óta rendszeresen fosztogatják az idegenek útazói, a hazaiak ágensei. Az üzlet könnyen létre jó, mert az idegen előtt nincs helye az álszeméremnek, de itthon eladni valamit két okból nem lehet: álszeméremből és mert a könyvtár, talán hozzátehetem a múzeum, nem vásárol. Többről van tehát szó, mint csak arról, hogy évi statisztikánk adatai meghízzanak, szó van nemzeti emlékeink megmentése által történeti multunk fényének föntartásáról és nemzeti értékeink megőrzése által nemzeti vagyonsodásunk erősítéséről.

A gyarapodás bő forrása a nagy közönség részéről az idén is megnyílt a könyvtárnak. Nem oly gazdagon buzgott, mint tavaly, de sokkal gazdagabban, mint a hivatalosak, a javadalom és a csere, vagy a tagok munkássága. És az a becses ebben, hogy önkényt jó, és hogy a társadalom eleven érdeklődését hirdeti, noha a múzeum a társadalommal nem tudta az összeköttetéseket megtalálni és az érdeklődést megfelelő mértékben viszonzni. Mert magában az, hogy zárt és szűkebb köröknek, a szakosztályok közönségének egy-egy kiadványt adunk, a nagy közönséghez nem jut el; az, hogy egyszer-egyszer felolvasó üléseket tartunk, a gyűjtemények érdekét nem képviseli. A múzeum tagjainak száma kevés, velők az egyesület érintkezéseket nem keres, hanem a szakosztályokban felaprózta magát a múzeumot és magát a múzeum-egyletet. Ily módon van két múzeumi szakosztály és van két szakosztályi kiadvány, de nincs múzeum és nincs a múzeumnak magának kiadványa, vagy szerve, érte-sítője a nagy publikum számára: az érdeklődés fentartására, az érintkezés biztosítására. A múzeumi eszmét elejtette az akadémiai eszméért a mely másodsorban

feladata a Múzeum-Egyletnek. Mert alapszabályaink szövege és az egyletnek címében benne lévő programja, első helyen a múzeumi érdekek ápolását követeli; ha anyagi erőnk és szellemi gazdagságunk megengedik, hogy a múzeumin túl az akadémiai eszmét is ápoljuk: kötelességünk, de csak akkor, ha azt a múzeumi érdek sérelme nélkül tehetjük. Hogy félre ne értessem, nem a tudományos és irodalmi munkásság ellen, hanem az eredeti cél szem előtt tartásáért, a múzeumi eszme fentartásáért emelek szót. Mert a múzeumi eszme a nagy közönség előtt közvetlenebb, hagyománya élénkebb, jelentősége általános keletű és ez elég ok, hogy nagyobb figyelemre méltassuk. Hogyan kívánhatjuk a közönségtől, hogy a múzeumi eszméért lelkesüljön, ha magunk az akadémiai eszméért hevülünk?

Pedig a közönség érzi, legalább van benne fogékonyság, ha fel tudjuk kelteni az Erdélyi Múzeum fontosságát és közművelődési értékét. Természetes, hogy a külvilággal érintkezni kell, vele foglalkozni szükséges, azt érdeklődésünk körébe bele kell voununk, de nem fogjuk ezt tenni ha elzárkózunk és félre állunk előle és nem ápoljuk mi magunk fokozott buzgósággal gyűjteményeinket. Elég alkalmam volt tapasztalatokat tenni, elmondhatom, hogy a közönségben van hajlandóság, csak fel kell tudni ébreszteni. Ennek különben elismerésre méltó jelét adta a mi közönségünk akkor, mikor 17 hosszú esztendő alatt könyvtárunkat majdnem négyszer annyi ajándékkal gyarapította, mint a mennyivel a hivatásos Múzeum-Egylet. Az idén is, ebben a rossz esztendőben a közönség hozzájárulása egymagában a gyarapodás felénél több volt; tavaly háromszor múlta felül a hivatalos forrásokból eredő gyarapodást. Ezek t. Közgyűlés adatok, melyek elől kitérni nem lehet, a melyeket mérlegelni kell.

Könyvtárunk gyarapítói ez évben a következő adományokkal gazdagították gyűjteményeinket:

Alsó-Fehér vármegye közönsége 1—1, gr. Apponyi Sándor 1—1, dr. Arnold F. (München) 5—5, Bartha Miklós 3—3, b. Bánffy Dánielné 4, Belügy miniszterium 1—1, Berkeszi István 1—1, Biás István 1—1, Borsos István 1—1, Czerny Antal 1—1, Debreczen városa 1—1, dr. Eister Mátyás 3—3, dr. Erdélyi Pál 7—9, Fáy Aladár 1—1, Földművelésügyi miniszterium 4—7, dr. Gergely Albert 2—2, Goppelsroeder Fridrik (Basel) 1—1, dr. Gyalui Farkas 5—5, dr. Győry Tibor 1—1, dr. Haraszi Gyula 1—1, Kegyesrendiek kolozsvári székháza 1—1, Kelemen Lajos 1—1 Kereskedelmi miniszterium 1—20, az országgnyűlés képviselő háza 4—10, Kohn Béla 3—3, dr. Klug Lipót 1—1, Kolozsvári kereskedelmi és iparkamara 1, Marchalkó Dániel 1—1, Matunák Mihály 1—1, dr. Márki Sándor 3, Máthé Gyula 1—1, Nagybányai Múzeum-Egylet 1—1, dr. Richter Aladár 1—1, Ripka Ferencz 1—1, Sándor Miklós 1—1, Sólyom János 1—7, Szádeczky Béla 1—1, dr. Szádeczky Lajos 4—4, Szentmártoni Kálmán 1—1, Szilágy vármegye közönsége 1—1, Tárkányi György 1—1, Vallás- és közoktatásügyi miniszterium 2, Vezsényi Béla 1—1, Vörösmarty-Kör Székes-Fehérvárt 1—1, Zimmermann Ferencz 1—1, a Tudomány-Egyetem Tanácsa 32—43. Külön kell megemlítenem a Magyar Tudományos Akadémia nagybecsű elhatározását, mely szerint könyvtárunknak a legmesszebb menő kedvezményt biztosítani és kiadványainak egy példányát ajándékképpen kegyes megküldeni; külön kell megemlítenem néhai dr. Halász Ignáczné úr-asszony adományát, ki boldogúlt férje irodalmi és tudományos levelezését ajándékozta könyvtárunknak. Végül külön kell megemlítenem, hogy vannak oly jóltevőink is, a kiknek nevét sem tudjuk, postán, névtelenül küldték be ajándékaikat. Fogadják egyenkint és összesen a könyvtár nevében kifejezett őszinte, hálás és igaz köszönetünket, és köszönetünket azért, hogy folytonosan figyelmzettetek bennünket arra, hogy ezt a gyűjteményt szeretni, gondozni és gazdagítani egyforma kötelessége mindenkinek, az egyeseknek és a testületeknek.

Ez az t. Közgyűlés, a mit a könyvtárnak múlt évi helyzetéről elmondani szükségesnek tartottam. A mit a könyvtári életet illeti, örömmel állapítom

meg, hogy könyvtáraink látogatottsága, forgalma folytonosan növekedik, hogy az idei kimutatások sem állanak az előző évekéi mögött. De viszont sajnálattal kell azt is jelentenem, hogy a közönség kiszolgálásában részint gyűjteményeink állapota és elhelyezése, részint javadalmunk elégtelen volta miatt nem tehettem meg mindazt, a mit megtenni szükségesnek láttam volna.

A könyvtár történetében azonban ez az év nem csupán erről az oldalról marad emlékezetes, hanem azokról az intézkedésekről is, a melyek a gyűjtemény belső életére gyakoroltak maradandó hatást. Ezek során első helyen jelentem, hogy az egyetem nagyságos Rectora közreműködésével néhány régi és bonyolult kölcsönzési ügyet sikerült tisztázni. Ezzel együtt megindítottam a régi kölcsönzések gyökeres revízióját és a könyvtár anyagából nagy arányokban kiadott és évek hosszú során nem bolygatott kölcsön-könyveket revideáltattam és a mit lehetett, bekértem. Szükséges volt ezt a műveletet megindítani, mert a kölcsönzés a legrégebb és a legújabb modalitások között törtévé, évek hosszú sora alatt, a térítvény blanketták kezelésében egyáltalában nem lehetett eligazodni oly gyorsan, mint azt a mai fejlett és gyors manipuláció megkíváná. Ez a munka még ma is folyik, de legalább kézzelfogható eredménye van, a térítvényeknek majdnem teljesen egységes kezelhetősége.

Ebben az esztendőben indítottam meg a helyszíni katalogus munkálatait és örömmel jelenthetem, hogy a nagym. miniszterium kegyes intézkedése lehetővé tette annak keresztül vitelét. Ez év alatt állítottam fel a Régi Magyar Könyvtár gyűjteményét (a Szabó Károly első kötete anyagát) és a kézírattár anyagát azokba az új szekrényekbe, melyeket külön e célra az igazgatósági szobában állítottam fel. Ebben az esztendőben, a középponti egyetemi épület használatba vétetvén, a régi duplum szoba anyagát átköltöztettem és az ott felhalmozott anyagot revideáltam, azután az így kikerült újságok fölös példányait a M. N. Múzeum könyvtárának a választmány engedélyével ki adtam. Ebben az esztendőben indítottam meg az előttünk ismert és megszerezhetőnek látszó magán tulajdonban álló kéziratok, okleveles és színészetre vonatkozó gyűjtemények biztosítására szükséges eljárást, a mely most a választmány gondozása alatt áll.

Végül a személyi változásokról megemlékezve, jelentem, hogy a tavalyi közgyűlés Szádeczky Béla urat véglegesítette segédőri állásában, és Birtalan Albertet szolgálatában.

Az egyesített könyvtárak forgalmi statisztikáját a mellékletben közlöm.

Az a helyzet, a melyet megismerttem, nem rózsás, de nem is tövises. A tényleges állapot megismerésén keresztül kell esni. Hamis ábrándokba ne ringassuk magunkat, de el se csüggedjünk, látva, hogy van okunk hinni és remélni. látva, hogy van kötelességünk: a tespedő és vegetáló élet megszüntetésén kell dolgozni.

Ezzel szerencsém van idei jelentésemet a t. Közgyűlésnek nagybecsű figyelmébe ajánlani.

Kolozsvárt, 1902. május hó 22-én.

*

Erdélyi Pál
igazgató.

1901 évben házi használatra kivitt — és — az olvasó teremben használt művek: januárius 268 — 744, februárius 249 — 937, márczius 249 — 1014, április 271 — 531, május 484 — 456, június 430 — 299, július és augusztus 140 — 99, szeptember 288, — 1186, október 302 — 2132, november 294 — 2128, december 324 — 1015; összesen 3302 — 10541; együtt 13843.

2 Az érem- és régiségtárról.

Igen tisztelt Közgyűlés! Országos múzeumunk érem és régiségtárának 1901. évi gyarapodásáról van szerencsém két táblázatos kimutatást csatolni ide, a melyekből kitűnik, hogy ez a tár múlt évben 679 drb. régiséggel és 569 drb. éremmel gyarapodott, mely utóbbihoz 38 drb. papírpénz, 23 drb. jelvény és bárca sorakozik.

Ezek csak számszerű adatok, a melyekből természetesen a gyarapodás természetét nem tűnik ki, s valóban szivesebben maradnék a számszerű kimutatás mellett, mert kifelé ezek talán megnyugtatóbban hatnának. Azonban az én kötelességem a valóság feltűntetése; a délibábos képek festését a poétákra kell bíznom.

Múlt évi jelentésemben szomorú kötelességem volt jelezni, hogy a föllendülésnek az a képe, melyet akkori jelentésemben feltűntettem, nem egészséges, nem természetes, hanem a végletekig vitt erőfeszítésnek tulajdonítható, a mely erőfeszítés azonban állandó motor nem lehet és ennél fogva, ha a viszonyok nem javúlnak, akkor az érem és régiségtárra nézve a visszafejlődés korszaka fog megkezdődni.

Kifejtettem akkor, hogy 1800 kor. tárgyi dotációból olyan érem és régiségtárat, a mely az Erdélyi Országos Múzeum érem és régiségtárának büszke czímét viseli, sem csinálni, sem fejleszteni, sem föntartani nem lehet.

És épen ezért a lehető leghatályosabban hangsúlyoztam azt, hogy az anyagi eszközök megszerzése végett a Múzeum-egyletnek a legerősebb eszközökkel arra kell törekednie, hogy egyrészt a társadalomnak ezen fontos kulturális intézmény iránt való érdeklődését hathatósan felkeltsé; hogy erős társadalmi mozgalmat kell indítania a czélból, hogy a Múzeum-egylet anyagi ereje az évi tagdíjak szaporodása, alapítványok tétele és egyéb ajándékozások által olyan hathatósan gyarapíttassék, a mily hathatósan az egyesület megalapított. Másrészt utaltam arra is, hogy az államnak segély alakban való támogatása szintén megnyerendő.

Hogy mi történt a társadalmi akció terén, azt nem tudom, de az eredmény költségvetésünk azon tételében nyer kifejezést, a mely a várható évi tagdíjak összegét 640 koronában irányozza elő és a mi azt jelenti, hogy az E. M. E.-nek 64 tagja van, azaz a szakosztályokat nem számítva, az egész Erdélyből mindössze legjobb esetben is csak 64 ember érdeklődik, — legjobb esetben mondom, mert tagjaink között valószínűleg magyarországiak is szerepelnek.

Hogy ez az eredmény szomorú, azt bizonyítani fölösleges; ha pedig a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulatnak 194 tagjával összevetjük, tán több, mint szomorú, de mindenesetre jellemző, mert nekem úgy tetszik, mintha ahhoz, hogy az Erdélyi Országos Múzeum czímet viseljük, talán nem volna elég a puszta hagyomány, de szükséges lenne, hogy valóban is, tehát tagokban és érdeklődőkben Erdély művelt elemeinek a legtekintélyesebb számát képviseljük.

A mi az államsegélyt illeti, azzal sem vagyunk semmivel jobban, daczára mindeu törekvésnek, melyet egyesületünk választmányja és nagyérdemű elnöke kifejtett és daczára annak a nagy jóakaratuak, a melylyel ezt az ügyet úgy a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége, mint a nagym. vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszterium felkarolta; — ma is úgy vagyunk, hogy ezen, hazánkban tekintélyre mindenesetre közvetlenül a Magyar Nemzeti Múzeum után álló intézmény, a mely itt a keleti középponton sok tekintetben még annál is fontosabb szerepet tölt be, a magyar államtól, a melynek örálló katonája itt, egyetlen fillér segélyt, a leghalványabb erkölcsi támogatást, a legese-

kélyebb mérvű ajándékot nem kap. És nagyon helytelenül fogná fel a dolgot az, a ki azt hinné, hogy ez a közoktatásügyi kormány jó akaratán múlik. Nem; ennek oka sem kereshető és található fel másban, mint abban, hogy az erdélyi társadalom ezzel az intézménnyel abszolúte nem törődik. A választmány megtette kötelességét, de ügyünk védelmében nem láttunk szorgoskodni egyetlen erdélyi országgyűlési képviselőt sem, holott pedig a memorandum mindeniknek megküldetett. Azt a benyomást kellett tehát nyernie a magas kormány pénzügyi köreinek, hogy ez az ügy nem lehet olyan fontos, és ezzel az államsegély ügye az évre el is bukott.

Ilyen viszonyok között, a mikor régiségek és érmek vételére 1361 kor. 23 fillért, ásatásra 134 kor. 26 fillért, a gyűjtemény jóka-ban tartására 379 kor. 98 fillért fordíthattunk csak, — nem csoda, ha gyűjteményünk az előző évhez képest minden tekintetben hanyatlást mutat, és ha tekintetünket a jövő felé irányozzuk, nem messze látszik az az idő, a mikor semmi jogunk sem lesz azt állítani, hogy az Erd. Múzeum-Egylet érem és régiségtára hazánkban fontosságra nézve a második helyet foglalja el, de a mikor visszatartóztatlanul le fog sülyedni egy kisebb városi múzeum nivójára. Nem kell u. i. elfelejteni, hogy az ily fajta gyűjtemények fejlődésében megállásnak helye nincs, illetve, hogy a megállás visszafejlődést jelent, mert míg intézetünk minden segély nélkül, magára hagyatva vonaglik, addig az ország többi hasonló természetű gyűjteményei, a társadalmi tényezők lelkes támogatása és az állam hathatós anyagi segélye mellett, mind hatalmasabban virúlnak fel. De lássuk a tényeket!

A múlt esztendőben csak az éremtárnál tapasztaltuk azt, hogy minden erőfeszítésünk daczára is kénytelenek voltunk gyűjteményünkre nézve fontos érmek megszerzéséről lemondani. Ez a jelenség ebben az évben fájdalom, már a régiségtár összes csoportjaira kiterjedt.

Óskori csoportunkra nézve igen fontos leleteket voltunk kénytelenek elszalasztani, még pedig szám szerint 24 drbot. Ezek közül az u. n. rézkor, hazánkra oly fontos periódusából egy igen tekintélyes lelet fordult elő, mely különös érdekességét épen az által nyerte, hogy egy eddig teljesen ismeretlen és kiadatlan fokos forma fordult elő benne, igen jellemző agyagedények társaságában. Nem kevésbé fájdalmas veszteség egy La-Tène ízlésű sírleletnek elvesztése, a mely a Kr. e. IV. századra jellemző zablatypussal gazdagíthatna volna gyűjteményünket, melyben az említett zablatypus teljesen hiányzik.

Római gyűjtemény-csoportunk 43 drb felajánlott, de pénzhány miatt meg nem szerezhetett fontos régiség elvesztését siratja. Ezek között két bronz szobor olyan fontossággal bírt, hogy még ma is fájdalmasan gondolok rájuk. 4 drb. háztartási eszköz, csupa gyűjteményünkben hiányzó typos, egy felíratos fogadalmi oltár, egy domborműves sírkő-öredék, egy oszloptörzs és egy oszlopkapitell részlet, egy kőmedenceze részlet, három kőszobor fej, egy kőszobor torzója, számos más építészeti részlet, megannyi jellemző darabok a régi Potaissa területéről.

Fegyvertárunk ez idén volt abban a helyzetben, hogy a XIV. sz.-beli harci bárdok azon jellemző példányaiból, a melyeket az első magyar aranyok hátlapját díszítő Szent László alak kezében látunk, legalább egy példányt megszerezhessen. Ugyancsak most szerezhetünk volna egy Mátyáskori vas-zárt, a mely valóban nem olyan drb., hogy minden évben kerülné eladásra. De ezeket épügy, mint más 14 drb. fegyvertári jellemző emléket, 22 drb. ipartörténeti tárgyat, 26 drb. csúcsíves ízlésű architektonicus kőrészletet, szélnek kellett eresztelnünk, mert nem volt miből megszerezelnünk.

Ha az a körülmény, hogy ilyen fontos régiségeket meg nem szerezhetünk, már magában véve is elszomorító, még elszomorítóbbá válik ez az által, hogy mindazoknál, a kiknek ajánlatait visszautasítani kényszerültünk, s a kiket gyűjteményünkhöz édesgetni elég nehéz volt, a gyűjteményünk hitelébe vetett

bizalom megingott és annak hatása, gyűjtményünk külső tekintélyének alászállásában bizonyára nem marad el.

Kiemeltem volt többször, hogy a szakszerű tudományos ásatások rendezése gyűjteményünknek fontos feladatát képezi; hogy miért? Nem akarom ismételni; régibb jelentéseimben elég bőven megmondoztam ezt és ha volna valami, a mi a vételek terén szenvedett vereségért kárpótlást és némi vigasztalást nyujtana: csak az volna, ha ilyen ásatások nagymérvű eszközzésére mutathatnánk rá. Fájdalom ezt sem tehetem. Ez évben három helyen is nyílt alkalmunk olyan ásatások rendezésére, a melyek gazdag és nagy tudományos értékű leletekkel kecsegtetnek. Ezek közül egy Kolozsmegyében, egy Torda-Aranyosmegyében és egy Hunyadmegyében fordult elő. Az ásatásokat mind a három helyen megindítottuk és mind a három helyen rövid pár napi munka után abba kellett hagynunk, mert hiányzott mindenütt a pénz, — s így ezen a téren is csak kudarc és szégyenletes visszavonulás az, a mit ezen év munkásságául jelenthetek.

Miután tehát a szükséges anyagi támogatás minden tekintetben hiányzott, természetesen arra voltunk utalva vásárlásainknál, hogy csak a legszükségesebbeket és azok közül is csak a legolcsóbbakat szerezzük meg, a miből önként következik, hogy szerzeményeink nem képezhetik a dolgok legjavát és hogy azok tudományos érték szempontjából tavalyi szerzeményeinknek messze alatta állanak.

Ezen általános jellemzés legyen irányadó a mélyen tisztelt közgyűlésre nézve az alábbiakban, a mikor minden egyes csoportunkról szólni fogok. Őskori csoportunkban a *kőkör* csupa szórványos leletekkel gyarapodott, a melyek között egyedül azon esiszolt kőalapács érdemel különösebb említést, a melyet Raváról *József János* firtosvávaljai tanító úr ajándékából szereztünk. Sokkal fontosabb ennél egy háromszékmegyei lelőhelyről származó régiségcsoport, mely agyagedény töredékeket és egy *részfokost* tartalmaz. E *részfokos* hazánkban az első fémkor jellemző emléke és különös fontossága abban rejlik, hogy fokának mindkét lapján egyszerű spirális képezi a díszítést, mely Egyiptomban a IV. dinasztia korát megelőzi s így a Kr. e. harmadik évezred elejénél valószínűleg régibb stíluskörből ered.

Bronzkori szerzeményeink közt egy darab szárnyas véső és négy darab lándzsa-vég válik ki. Egyik sem ismeretlen típus, de olyan lelőhelyekről származik valamennyi, a melyekről eddig bronzleleteket nem ismertünk, s egész fontosságuk ebben rejlik. Fontosabb ennél az a hat urnatemetkezés, a melyeket Alsó-Szt.-Mihályfalván eszközölt ásatásunkból szereztünk. Ez a temetkezés a magyarországi bronzkor relatívus chronológiájára azért fontos, mert a temetkezési urnákul szolgáló edények formája azon, csaknem hagyma-alakúra lapított alakot mutatja, a mely a fiatalabb mykenai periodust is jellemzi és így kora meglehetősen valószínűséggel a Kr. e. XIII. sz. derekára tehető.

Legbecesebb szerzeményünk az őskor u. n. *hallstatti periodusára* esik. Ebből a periodusból két teljes sírleletet sikerült megmenteni, a melyeket a hallstatti ízlésű, jellemző fibula egy töredéke és egy vaskarika pontosan datálnak. A hallstatti ízlés, vagyis az első vaskor emlékei hazánkban sírleletekből nem igen tanulmányozhatók és épen ez az oka, hogy eleddig meglehetősen tájékozatlanok voltunk az iránt, hogy az ország mely részein és mikor lépett fel az a sajátos civilizáció és hogy meddig tartott az, úgy, hogy egyik legkomolyabb szakemberünk még azt is kétségbevonta, — és pedig, az eddigi leletek alapján bizonyos jogosúltsággal — hogy ezen periodus felvehető-e egyáltalán a magyarországi őskorra nézve, s hajlandó volt azt hinni, hogy akkor, mikor ez a periodus Magyarországtól különösen nyugat felé és délre, a szomszédos területeken virágzott; itt nálunk még a bronzkor uralma tartott. E két sírlelet mindenesetre más világításban tünteti fel a dolgot legalább Erdély területére nézve, a mely a Balkánnal különben is szorosabban függ egybe és épen ebben rejlik annak fokozottabb tudományos értéke is.

A vaskor *második szakaszából* szereztünk egy mezősi leletből két darab arany-gyöngyöt, a melyek a gyűjteményünkben őrzött mihályfalvi gyöngyökkel mutatnak legszorosabb rokonságot. Szereztünk továbbá egy más leletet is, a mely gyűjteményünk systematikus kiegészítésére elég fontos. Az apahidai sírmező u. i., a mely tavaly jutott hozzánk, ennek az őstörténelmi szakasznak azon epocháját képviseli, a melyben maga az ízlés tisztán jelentkezik, míg az idén szerzett lelet ezen szakasznak azon epochájára vet világot, a melyben a tiszta La Tene ízlésű tárgyak, az u. n. scythia-csoport emlékeivel keverednek.

Említettem, hogy a *római* szobrászat emlékeiből vételre felajánlott darabok javarészt nem voltak képesek megszerezni. Mindössze két kisebb bronz-szobrocskával tudtuk csak ezt, a provinciális művészetre oly fontos csoportot gyarapítani. Az egyik egy vadászó Artemisbuste, mely mindenestre egy diszító korong középrészét képezte. Az istennő kecskebőr chlamisban van ábrázolva, kissé balra tekint, fejdíszre pedig azonos a villa Albaniból, a nápolyi Museo Borbonicoból és különösen a Blandell-gyűjteményből ismert Artemistypusokéval. A másik egy cernuus vagy cernuator (erőművész) szobrocskája, mely eredetileg aranyozva volt. Jobb karja egészen, balkarjából pedig az alsó rész hiányzik ugyan, de ennek daczára megállapítható, hogy azon kézenjáró erőművészek egyikét ábrázolja, a kik már a homerosi korban divatban voltak a nagy lakomák résztvevőinek mulattatására. Itáliában az emlékek tanúsága szerint különösen az etruszkoknál kedvelték az efféle mulattatókat, a császárkorban pedig, melyből szobrocskánk is származik, igen sok embernek képezte foglalkozását. Ugyancsak a szobrászat emlékeihez kell soroznunk egy oroszlan durva kőszobrát, a melyet Kolozsvár, Cserealja dűlőből szereztünk, kiegészítve vele egy igen jellemző csoportunkat, t. i. a Mythras emlékeket. Hasonló oroszlanok mindig párosával fordulnak elő s a két oroszlan egymásnak háttal fordul. Jellemző darabjai, mint pl. az az igen érdekes példány is, a melyet dr. Szádeczky Lajos egyet. tanár úr közvetítésével 1899-ben Erzsébetvárosról az Apaffy-kastélyból kapott intézetünk, — első lábakkal báránycsont markolnak. — Tordáról két, szintén durva műű, homokkőből faragott Herakles-fejet szereztünk; mind a kettő szemközt néző szakállas alakban ábrázolja a herost és így ahhoz a typushoz tartozik, a melyet Rómában a Museo Capitolino-ban, a villa Borghesében, a Museo Chiaramontiban, s a British-múzeumban őrzött példányok képviselnek. Szerencsére az egyik fejről megállapíthatunk, hogy egy intézetünkbe került Herakles torzóhoz tartozik és ezen torzó segítségével abba a helyzetbe jutottunk, hogy megállapíthatunk szorosabban is azt a typut, a mely valószínűleg előképül szolgált. Ez a typus pedig nem más, mint az a szemközt néző, nyíltan fölfelő tekintő arezi typus, a mely Rómában a Museo Capitolino-ban őrzetik.

Főlratos emlékeink ez évben két olyan darabbal gyarapodtak, a melyek a C. I. L.-ban már ki vannak adva, s egyikük, a melyet br. Jósika Gábor úr ö méltóságától, Szamosi János egyetemi tanár úr szíves közbenjárásával kaptunk ajándékba, a C. I. L. adatai szerint, egyszer már intézetünk tulajdonát képezte. Ez egy császár-főlrat, melyet a három Dácia gyűlése Gordianus császár tiszteletére készített. (C. I. L. III. 1. 1454.)

A másik főlrat Jupiternek emelt oltár. (C. I. L. III. 1. 845.) Szereztünk még Tordáról egy eddig kiadatlan márvány felíratos lapot, a mely különösen betűkaraktereinek tisztasága által érdemel külön méltatást. Meg kell még említenem két ara votívát, a melyeken főlrat nincs, a melyek tehát annak bemutatására szolgálnak, hogy a quadratarius műhelyében az ilyen oltárok nagy készletben előre elkészítve állottak a megrendelők rendelkezésére. Kisebb jelentőségű szerzeményeink egyik csoportja a római házra és házberendezésre vonatkozik és ezek között vannak: vízvezetőcsövek, mozaik téglák, bronz kulcsok és szegek, agyag mécsesek, üveg edény töredékek, javarészt Tordáról, Borberekrol, Kőpésényről és Kolozsvárról. Különös említést érdemel egy rend-

kívül szép üvegedény, mely teljesen ép, s melyet Kovács Ede úr adott intézetünknek ajándékba.

E szerzemények más csoportja ékszerekből áll, u. m. bronz fibulákból, áttört bronz díszítvényekből, övboglárokból és karnéol intagliókból. Ezeket szintén Tordáról és Borberekről szereztük.

Fegyvertári szerzeményeinken látszik meg leginkább szegénységünk. Az egész Erdély területéről, hol a hadtörténelemnek olyan fontos szakaszai játszódtak le, alig szereztünk ez évben valamit, úgy, hogy ha egy olasz divatú XV. sz.-beli vasnyílhegyet, egy hasonló korú kengyeltöredéket és vassarkantyút, egy XVI. sz.-beli vassarkantyút és egy hasonló korú áttört díszítési vasfokost felemlítünk, nevezetesebb szerzeményeinkkel készen is vagyunk.

Kisebb jelentőségű szerzeményeink a 48-as szabadságharcai idők emlékeiből egy vaskartács, 3 drb. ágyúgolyó és egy rézveretes pisztoly. Csak azt kell még megjegyeznem, hogy 2 drb. vaslándzsavéghez oly módon jutottunk, hogy László József intézeti szolga, a kö emlékek tisztogatása alkalmával találta ezeket a régi intézeti helyiség udvarán, a kö emlékek közé dobva. Mindenesetre sajtószertű szerzési mód, melynek intenzívusabbá tételére azonban nem fogunk törekedni.

Közép- és újabkori ötvösművészeti csoportunk bizonyára legnagyobb mértékben szorulna rá a kiegészítésre. Tavalyi jelentésemben volt alkalmam rámutatni, hogy az egykor oly gazdag és híres erdélyi ötvösség milyen szegényes és tizedrangú darabokkal van képviselve gyűjteményünkben. De ha valahol, úgy ennél a csoportnál van legnagyobb szükség arra a két tényezőre, a melylyel intézetünk a legcsekélyebb mértékben rendelkezik, t. i. a közönség támogatására és pénzre. Ilyen körülmények között arra kellett törekednünk, hogy ha már első rendű példákat nem szerezhettünk, legalább olyanokat szerezzünk, a melyeken, bárha elkorcsosult formában is, megőriztetek azon nagy idők jellemző alakjai, sajátos ornamentikája, rajzmintáinak különböző változatai, hogy legalább ily módon szolgálhassuk a mai nap feltörekvő ötvösművészeti ipart és mégis megmaradjunk a rendelkezésünkre álló szűkös eszközök keretében. Ezen kényszerű programmunk mellett sikerült szereznünk 19 drb. övet, a melyeknek mindenike más-más rajzmintával díszített. Legnagyobb részük aranyozott réz, tehát afféle 4—5 frtos drbok, és mégis ezen szerény gyűjtemény a mintáknak oly sorozatát képviseli, a mely kellő tanulmány mellett kiadó forrásává válik a továbbképzésnek. Van persze ezek között 2 aranyozott ezüst példa is, a melyek joggal tekinthetők műdaraboknak, s ezek közül az egyik a brassai ötvösöknek a XVII. sz. óta használt ötvösjegye látszik.

Más formakörbe tartozik az a két mellboglár, a melyet szintén elég kicsi pénzen szereztünk; igaz, ezek nem remekművek, de a XVII. sz. ötvösségére jobb híjában ezekkel is meg kellett elégednünk. 5 drb. csatt már a XVIII. sz. ötvösségének emléke, míg egy drb. ezüst hajboglár a 60 as évek felújult magyar divatára vonatkozó emlékeink sorozatát egészíti ki.

Ezen, aránylag kevés gyönyörűséget szolgáltató darabok mellett, igaz lelki vigasztalást nyújt egy elsőrendű, bár kisebb drb. a melynek megszerzése Kovács Ede úr hazafiás lelkét dícséri. Ez is az ő ajándéka, mint annyi más; hatszögletű bronz boglár ez, mely árpádkori ékszereink egyik legjellemzőbb darabja, olyan példa, a milyennel hazánk legnagyobb gyűjteménye sem rendelkezik. Gyűjteményünkben pedig mindössze három, persze sokkal csekélyebb értékű darabot, tudtam mellé állítani.

Ipartörténeti gyűjteményünk szaporodott ez évben a rézművészeti gyártmányai közül 2 drb. XVII. sz.-beli bronz mozsárral; az egyik, mely az 1652. évszámot viseli, a legnagyobb példány, a melylyel eddig gyűjteményünk rendelkezik. Lakatos és Kovács iparunk emlékeit szaporítja egy 1710-ból származó ostyasütő vas és egy XV. sz.-beli vaskules; az önöntés emlékeit pedig 2 drb. XVII. sz.-beli ónkanna, 2 drb. hasonló korú óntányér, és egy XVIII. sz.-beli

ónkancsó. Az agyagművészetre vonatkozólag ez évben aránylag szép gyarapodásban volt részünk, a mennyiben sikerült mintegy 170 drbból álló, olyan gyűjteményt állítanunk össze XVIII—XVIII. sz.-beli, legnagyobb részben datált kályhacserepekből, a melyek az e nemű erdélyi agyagművészetre nézve mindenkor hasznos forrásokul szolgálódnak. Kisebb jelentőségű egy 1828-ból származó agyagedény s mint összehasonlító anyag nem megvetendő egy angol fayence tál sem, mely az 1833—47-ig működött Copeland és Garret-féle fayencegyárból származik. Részben az üvegyártás, részben pedig a kegyeleti tárgyak közé sorozható bethleni gr Bethlen Lujza üvegpohara.

Végül, ez évben az asztalosipar emlékeivel is bővültek gyűjteményeink, a mennyiben Szabó Francziska végrendeleti hagyományából kaptunk egy díszesen berakott mívű ruhaszekrényt, a melyet 1840-ben Szabó János kolozsvári műasztalos készített leányának, kelengyedarabúl. Szabó Jánostól pedig egy női arany-óra tokot, egy fapoharat és egy sétatálcát, melyek hasonló művezetiek s a melyeket fentnevezett kolozsvári asztalos 1833-ban készített.

Aránylag leggazdagabb és legértékesebb volt gyűjteményünk ez évi szaporodása architektónikus emlékek tekintetében. Valóban nem remélhettük, hogy az át meg átépített Kolozsvár az Árpádok-korának építkezési emlékeiből is megtartson számunkra valamit. — Megvalljuk, hogy a mikor a kolozsvári csatornázási munkákat és építkezéseket mindig szorgos figyelemmel kísértük, ezt leginkább abban a reményben tettük, hogy az egykor itt virágzott renaissance emlékeit gazdagíthatjuk, s édes jutalom ma fáradozásainkért, hogy sikerült egy olyan román ízlésű emléket is találnunk, a mely jelenlétével arra biztat, hogy társait is meglelendjük. A ref. status-ház bejáratával szemben u. i. a fővezeték lerakása alkalmával egy román ízlésű hasáb alakú tagozat került elő, a mely világosan valamely román építmény, valószínűleg templom, portáljából származik. A tagozat két lapját félreismerhetetlenül román ízlésű lombdíz borítja, harmadik lapján pedig széles és mély hornyolat vonul, a mely világosan egy szabadon álló oszlop fülkéjéül szolgált. Oly jellemvonal ez, a mely darabunkat a gyulafehérvári székesegyház hasonló ízlésű darabjaival hozza legszorosabb rokonságba. úgy, hogy egyáltalában nem tartjuk kizártnak, hogy e darab a főtéri Szent-Mihály templom korábbi építési periódusából származik.

Hazai építészetünket tehát immár a román-ízlésű emlékekkel kezdhettük meg gyűjteményünkben, de az is ezen év szerzeményeinek köszönhető, hogy ezen emlékeket a csúcsíves ízlésével folytathatjuk. Gyűjteményünkben eddig egy pár XV. sz.-beli sírkőtöröredéket, két boltozat-záró követ, egy keresztelő-medence bázisát leszámítva, csúcsíves ízlésű arthitektonikus emlék nem volt. Ez idén dr. Szamosi János egyet. tanár úr szíves közbenjárására, a római kath. status ajándékából, intézetünk a kolozsmonostori régi apátsági templom csúcsíves ízlésű portálját szerezte meg és ezzel ennek a stílusnak egy igen jellemző alkotását mutathatja be, még pedig bemutathatja egy olyan szobornú társaságában, a mely szintén ezen stíluskörbe tartozik. A kolozsmonostori ajándékkal együtt u. i. a megostorozott Idvezítő alakját ábrázoló kőszobor is jutott gyűjteményünkbe, a mely egyik legérdekesebb emléke azon ízlés anatomiai tudásának. De szerencsések voltunk egy másik csúcsíves portálét is megszerezhetni, t. i. a középajtai templomét, a mely a szóbanforgó stílusnak másnemű s későbbi terméke. Torda-Szt.-Lászlóról egy fülke, egy keresztelő-medence s ugyancsak Középpajtáról egy csúcsíves ízlésű bázis, egészítik ki e nemű szerzeményeinket.

Renaissance csoportunk mindenekelőtt a Szathmáry-féle házból megvett két ajtóval, egy felülvilágító rácos ablakkal és 5 küszöbkövel bővült. Ezenkívül a kolozsmonostori régi apátsági templom környékéből is szerezteünk egy oszlop-kapitell, s a főtéri csatornázások alkalmával is hozzájutottunk egy hellenistikus római dór kapitell utánzó renaissance kapitellhez. Gróf Teleki Domokos ó méltósága ajándékából pedig három darab pillér-bázist és két drb. pillér-kapitell kaptunk, a melyek az ajándékozó gróf úr Deák Ferencz-utczai házának udvarán, szintén csatornaásáskor jutottak napfényre.

Pecsét-gyűjteményünk első rendű gyarapodását képezi Petrasko oláh vajda aranyozott réz pecsétnyomója, melyet dr. Szádeczky Lajos egyet. tanár úr szíves ajándékának köszön az intézet.

Etnographiai gyűjteményünk két cserpákkal gyarapodott Nécsey István festő-művész úr ajándékából

Képtárunk, metszet-gyűjteményünk és az újabbkori szobor-gyűjteményünk nevezetesebb gyarapodását képezik: Veress Zoltán „Amor gyásza” című terjedelmes vászna; továbbá dr. Barra István egykori kolozsvári orvos arczképe, Sonnenfeld Zsigmondné ajándékából származó 13 drb metszet, melyeket Hegedűs Sándor ő excellenziájára szíves közbenjárására kaptunk. Ugyanezen az úton jutott intézetünkbe A. Thomas zeneköltő márvány mellszobra, melyet Mathieu Monsieur szobrász készített, ki III. Napoleon alatt nagy hírnévnek örvendett. Több francia múzeum bír tőle műveket, különösen az Aumale hg. által alapított Musée Condé; továbbá XIV. Lajos márvány domborművől mellképe, mely valószínűleg Caffieri műve, kinek a Theatre-Française foyerjében levő mellszobrai világhírűek. Caffieri XIV. Lajos korában ment Rómából Franciaországba és családjából több nevezetesebb művész származott.

Mély alattvalói hódolattal és hálával kell végül megemlékeznünk arról is, hogy Ő es. és ap. kir. Felsője főudvarmesteri hivatala útján gipszmásolataink tára is szaporodott egy rendkívül érdekes és Erdélyre nézve első rangú fontosságú darabbal. Kolozsvári Márton és György mesterek által készített azon Szt.-György-szobor gipszmásolatát értem ez alatt, a mely Prágában a Szent-Vid templom előtt áll és a melyről közönségünk hírlapilag is értesítetett.

Eremtárunk gyarapodásáról röviden csak annyit óhajtok előterjeszteni, hogy ez évi szerzeményeinkben 26 drb római, 5 drb barbár, 118 drb magyar, 3 drb erdélyi, 360 drb külföldi és 57 drb emlékérem van. Bizonyára mindenkinek fel fog tűnni, hogy ezen szerzemények között mindössze 3 drb erdélyi van, de ezen csodálkozni nincs miért. Az a 3 drb vételből származik s az erdélyi érmeknek ma magas ára, nekünk pedig kevés pénzünk van.

Hátra volna még, hogy beszámoljunk az érem- és régiségvár mai elhelyezéséről. A múlt évi szeptember hó folyamán költözködött át intézetünk azon új helyiségekbe, a melyeket a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszterium a központi egyetem új helyiségében erre a célra kijelölt. E helyiségek a nevezett épület színház-utcai és belkirály-utcai részén, a színház-utcai kaputól a belkirály-utcai kapuig terjedő rész souterine-jét és földszinjét foglalják el s itt két souterrain s két földszinti termet tartalmaznak. Bizonyára méltóztatnak emlékezni amaz első jelentésemre, a melyben kifejtettem, hogy az intézet mostani anyagának és 10 évi szaporulatnak elhelyezésére legalább hat, 9 m. hosszú és megfelelő széles teremre van szükség, s mikor ma azt jelentem, hogy e hat teremből csak négyet kaptunk, akkor nem kell bővebben magyaráznom, hogy új helyiségeink még a mai anyag befogadására is elégtelenek, a további fejlesztésre pedig tért ipso-facto nem nyújtanak. De, a mint szintén volt szerencsém jelenteni, mostani helyiségeinket csak olyan átmeneti helyiségekül vettem át, melyekben öt esztendőnél tovább intézetünk nem maradhat, de a melyek mégis hasonlíthatatlanul jobbak, mint volt helyiségünk, avagy egy ideiglenesen bérlendő helyiség, a mely csak magánháiban lett volna bérelhető.

Mint hogy a nagym. miniszterium ezen helyiséget szintén csak ideiglenesnek tekinti és intézetünk iránt folyton-folyvást a legnagyobb jóakaratot tanúsítja, biznunk kell abban, hogy öt év alatt végleges helyiségeinkbe csakugyan beköltözünk, annál is inkább, mert ha ez meg nem történik, úgy a helyiség-hiány is gyarapítani fogja azon okokat, melyek ezen intézet fejlődésébe vetett hitemet megintatják.

A souterraine-nek a színház-utca felől eső kiállítási termében a római feliratos, szobrászati és architektonikus emlékeket állítottuk fel. A feliratos emlékeket három systematikus csoportba osztottuk és pedig: a halotti emlékek,

a vallásos emlékek és az állami életre vonatkozó emlékek csoportjába. Az első csoportba osztottuk a sírládákat, halotti feliratokat és halotti szobrokat; második csoportba a különböző istenségeknek szentelt fogadalmi oltárok, domborműveket és szobrokat; a harmadik csoportba a császár-feliratokat s azon egyetlen mértföld-mutató oszlopot, mely intézetünk birtokában van. Az architektikus emlékek egy külön csoportot képeznek s ezeken kívül még némely nagyobb házbereendezési tárgyat is ezen terebben kellett elhelyeznünk. A felállításnál arra törekedtünk, hogy lehetőleg minden tárgy és különösen a feliratok kedvező világítást nyerjenek és lehetőleg könnyen hozzáférhetőkké és könnyen elmozdíthatókká váljanak. Ez utóbbi célból csaknem minden kiállított tárgy alkalmas fatalpazatra helyzetetett. Hogy czélunkat az adott viszonyok között mennyiben értük el, annak megítélése nem a mi feladatunk, de annyi bizonyos, hogy a legnagyobb takarékosággal is úgy megtelt a terem, hogy a középső, vagyis a fő közlekedési útnak 1 m. 20 cm.-nél, oldalsó közlekedési útnak 50 cm.-nél szélesebb sáv nem maradt, a mi semmiesetre sem nevezhető a múzeális berendezés ideáljának. És mégis úgy megtelt ez a terem, hogy abban a továbbfejlesztésre egyetlen talpalattnyi tér sincs többé.

A király-utca felé eső kiállítási souterraine-teremben a közép- és újkori architektikus és szobrászati emlékeket állítottuk ki. Itt nyertek elhelyezést román, csúsisíves, renaissance és barokk emlékeink, a mennyre a hely engedte chronologikus sorrendben, itt van kiállítva a prágai Szt-György-szobor gipszmásolata is és itt is be van töltve minden talpalattnyi hely, úgy, hogy a vajdahunyadi vár kijavított modellje már egyenesen a folyósóra szorult ki.

Ez a két terem csaknem teljesen készen van, mindössze a faállványok befestése és a szükséges feliratok alkalmazása van hátra. És még sem tekinthetek örömmel e két teremre, mert hisz', ha végig nézem, csak akkor látom, hogy a szép cél, Erdély közép- és újkori s eddig még a sors különös kegyelméből megtartott műemlékeinek jellemző gipszmásolatokban leendő egybegyűjtése, vagyis az erdélyi Musée du Trocadère, megteremtése milyen messze van még s mennyi akadály zár el tőle. Látnom kell, hogy szép álmodtam, mikor e célt. tanszékem elfoglalásakor, magam elé tűztem. Ime megvan már a gipszöntő laborans, hogy szinte nevéstégesen esekély pénzzel kezdhettém meg a gyűjtést és nincs egy talpalattnyi hely, a hol e gyűjtés eredményét kiállíthatnám. A csúsisíves ízlés emlékeinek gyűjtésével akartam kezdeni, mert hisz', a mint említettem, román emlék egyelőre intézetünkben nem volt. A Hunyadiak gyulafehérvári síremlékeit el is készíttettem, de a hely szűke miatt alig mertem kipakoltatni. Istenemre! Nehéz így el nem keseredni! De hagyjuk ezt.

A nehezebb munka a földszinti helyiségekben várt reánk. Itt kellett u. i. korszakok és művelődési körök szerint szétosztani a rendszertelenül felhalmozott anyagot, a mely munkánkban segítségünkre csak az volt, hogy az elmúlt három esztendő alatt belajstromoztuk és megszámoztuk gyűjteményünk teljes anyagát. A mit eddig tettünk, s helyesebben, a mit eddig végeztünk az abban áll, hogy az egész gyűjtemény korok és stílus-körök szerint rendezve van és ily módon be van téve 24 új és a múzeális czéloknek megfelelő szekrénybe.

Hátra van még az egyes csoportok egyes tárgyainak áttekinthető módon való kiállítása. Egy szinte beláthatatlan hosszadalmasságú munka olyan gyűjteményben, a mely 1862. tehát negyven esztendő óta gyűlt s ennek daczára egyetlen darabja sem montiroztatott. Ezen a téren a munka párhuzamosan folyik a régiségtárban s a laboratoriumban, mely a praeparálást végzi, míg fent a kiállítás folyik, még pedig külön a régiségeké és külön az érmeké. A régiségi csoportok közül eddig teljesen készen csak az egyiptomi gyűjtemény van és a Torma Zsófia gyűjtemény leszámításával a kőkori emlékek tára. Az éremtárból rendezve van, a törzsgyűjteményből kiállításra szánt drók közül a szekrény, a melyek a görög autonomus, a római köztársasági, a római császárkori, a byzanci és keleti érmeket, a magyar Árpád-kori, vegyes- és Habsburg-

házi folyóérmekeket, végül az erdélyi éremcsoportot s az emlékérmeket tartalmazták. Más két külön szekrényben állították ki a gr. Eszterházy-féle éremgyűjteménynek kiállításra szánt darabjai, pusztán erdélyi és emlékérem csoportokat tartalmazva.

A systematikus rendezés a földszinti helyiségekre nézve is kimutatta azoknak teljes elégtelenségét. A fejlesztésről beszélni sem lehet.

Nagy munkát végzett az intézet, a mely munka nagyságának megítélésére illetékes csak magam lehetek, a ki benne éltem. Ez a nagy munka nem az én érdemem. A Mindenható lelkes és odaadó, a munkában ernyedést nem ismerő fiatal erőket állított oldalomra; a munka oroszlánrészét ezek végezték el; ezek voltak azok, a kik a hunczolkodás ezer baja és veszélye között becsületos lelkük alkut nem ismerő hűségével őrizték azon kincseket, a melyeket az ő becsületükre is bízott a haza. Ezeknek a munkatársaimnak, Buday Árpád assistensi teendőikkel megbízott tanárjelöltnek, Kovács István és Roska Márton múzeumi gyakornokok és tanárjelölteknek tartozom én a legnagyobb hálával, a melynek itt kifejezést adni kedves kötelességemnek tartom.

Nem kisebb a hálám azok iránt sem, a kik, igaz: rari nantes in gurgite vasto, egyrészt a külső periferiákon, másrészt itt benn, szóval és tettel, sőt bizony pénzzel is segítették intézetünket, ideiglenes és kamat nélkül nyújtott kölcsön formájában. A ki intézetünknek ez utóbbi szívességet tette, ismeretlenül akar maradni s nekem, bár nem szívesen teszem, kivánságát tisztelnem kell. De meg kell említenem Kovács Ede urat, a ki nemcsak maga tett intézetünknek becses ajándékokat, de mindenütt, a merre járt-kelt, felkutatta a régiségeket, közbenjárt, hogy azok intézetünkbe jussanak, buzdított és lelkesített s terjesztette jóhírünket érdemünkön felül is. Az ő barátainak köréből került ki egy másik lelkes támogatónk: Magyarossy Gyula úr, ki ugyanez irányban működött mindenütt, a hova útja vitte. Dr. Szamosi János egyetemi tanár úr közvetítésének köszönhetjük a kolozsmonostori régi apátság kömélekeit és egy szép Gordianus-féle feliratot. Dr. Pfeiffer Péter egyet. adjunctus úrnak számos praktikus tanácsot, konstruktívus tervet köszönhetünk, kömélekeink felállítására körül. Ferenczy Gyula földbirtokos úr a korpádi ásatások alkalmával vendégszerető házában több napon keresztül látta vendégül az ásatások vezetésével megbízott gyakornokunkat. Hasonló szívességben részesített bennünket Zilahi Kis Elek földbirtokos úr, az alsó-szt.-mihály-falvai ásatások alatt. Dr. Szentkirályi Ákos gazdasági int. igazgató úr a kolozsmonostori ásatások alkalmával járt nagy szívességgel kezűnkre.

Végül pedig köszönetünk és hálánk szól mindazoknak, a kik árva intézetünket ajándékaikkal gazdagítani voltak szívesek s a kiknek, fájdalom rövid, névsorát itt közöljük: a király ő Felseége, Barthos Indár, Biás István, Birle János, Biró Margit, br. Bornemissza Tivadar, Bölcsészeti kar, Csákány N., dr. Csengeri János, Dali Ádám, Dániel József, Dombi Erzsébet, Erdélyi Gazdasági Egyesület, dr. Erdélyi Pál, Ev. ref. Egyházközség Közép-Ajta, Ev. ref. Egyházközség Torda Szt.-László, Farkas Fanni, Forró Mór, dr. Greisiger Mihály, Herczeg Albert, Hilf Paula, Jakobi Mariska, br. Jósika Gábor, József János, Kelemen Lajos, Kovács Ede, Kovács István, Kristó Imre, dr. Márki Sándor, Magyarhoni Földtani Társulat, özv. Nagy Gézané, Nécsey István, Nécsey László, Orosz Endre, Péterfi Zsigmond, Petrisor János, Roska Márton, Rusz Miklós, Roszjánovics Lajos, dr. Schilling Lajos, Sonnenfeld Zsigmondné, dr. Szabó Dénes, Szabó Francziska, Szabó János, ifj. Szarka János, dr. Szádeczky Lajos, Székely Dénes, Székely Sándor, özv. dr. Szóts Józsefné, Sztripszky Aladár, gr. Teleki Domokos, Terebesy Miklós, Veress Zoltán, Weisz Mór, Zilahi Kiss Elek.

Kolozsvár, 1902. május 25.

Dr. Pósta Béla,
egyet. ny. r. tanár, igazgató.

IV. E. M. E. igazgató választmányi ülés.

Az E. M. E. ig. választmánya jun. 4-én tartotta a nyári szünet előtt utolsó ülését *Esterházy* Kálmán gróf elnöklete alatt.

A tárgyalt folyóügyek között nevezetesebbek a következők:

A convertálandó értékpapírokat a kiküldött-bizottság beadta az állam-kincstárnak, más értékpapírokkal becserelés végett.

Menyhárt Gáspár dr. ügyvéd beadta az alapítványok ügyéről a Tompa Károly régebbi és Orbay Lajos jelenlegi egyleti ügyész számadás könyveiből összeállított jegyzékét és jelentését, melyek alapján a befizetetlen alapítványok behajthatók lesznek, mire nézve az egylet Menyhárt Gáspár ügyvédnek megbízást adott.

A petrozsényi polgári olvasó kör kérvényére elhatározottat, hogy a könyvtár kettős példányaiból és a böles., nyelv- és történet-tud. szakosztály kiadványaiból a rendelkezésre álló példányok ajándékkül megküldessenek.

A math. és term. tud. szakosztály bejelentette, hogy a jelen évre elnökké dr. *Löte* Józsefet, titkárrá dr. *Jakabházi* Zsigmondot, ig. vál. képviselőkké dr. *Lóky* Béla és dr. *Nyircdy* Géza vál. tagokat választotta meg.

A böles., nyelv- és tört. tud. szakosztály átiratot intézett az ig. választmányhoz, melyben esatolván a szakosztálylyal csereviszonyban álló hazai tud. társulatok és folyóiratok hosszú sorozatát, kimutatja a könyvtárigazgató közgyűlési jelentésében foglalt amaz állítás igaztalanságát, mintha a szakosztály a csereviszony ápolását nem cultiválná.

Gr. *Esterházy* Kálmán a közgyűlési jelentésekre nézve kívánatosnak jelentette ki az objektivitás szem előtt tartását: „svaviter in modo, fortiter in re.“

Apáthy István dr. az állattár igazgatója jelenti, hogy *Nécsey* István lepkegyűjteménye megérkezett. A választmány a b. e. alapító nevét emléke megörökítése végett az „igazgató“ tagok sorába iktatja.

Új tagokul felvételtek: dr. *Kardos* Samu ügyvéd Debreczenben, *Pfeiffer* Péter egyet. adjunctus és *Péterfi* Zsigmond ny. vasúti igazgató Kolozsvárt (aj. Erdélyi Pál.)

Uj könyvek.

— **A magyar történet kútfőinek kézikönyve.** A m. k. vallás- és közokt. minister úr megbízásából dr. *Angyal* Dávid és dr. *Mika* Sándor egyetemi m. tanárok közreműködésével szerkesztette dr. *Marczali* Henrik. Budapest, 1901. az „Atheneum” kiadása 8-ad. 967 l. Ára 13 korona. Első sorban tanárjelöltek és tanárok használatára készült ez a mű, de haszonnal forgathatja mindenki, ki a magyar történettel foglalkozik. Hogy az óriási anyag könnyen áttekinthető legyen, arról úgy gondoskodott a szerkesztő, hogy szakaszok szerint rendezte és minden szakasznál elősorolja a legfontosabb bel- és külföldi kútfőket és nemcsak tartalmukról ad számot, hanem hitelességükről, irányukról és így megbízhatóságukról is. *Mika* Sándor a XVI., *Angyal* Dávid a XVII. századi forrásokat állította egybe s méltatja, a szerkesztő a megelőző és későbbi századokéit. Részletesebben is óhajtjuk ismertetni.

— **A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai,** írta: gróf *Andrássy Gyula* Budapest, Franklin-Társulat 1901. 8-adr. 445 l. Ára 6 korona. A nagyszabású munka az Arpádok és az u. n. „vegyes házak” korában a mohácsi vészig tárgyalja a magyar állam fönmaradásának és az alkotmányos szabadságnak okait — s ezt a királyi hatalom és a nemzeti érzés törhetetlen erejében találja fel.

— **A közsügyi rendszer zárszámadása,** írta: *Mocsáry* Lajos. Budapest, Franklin-Társulat. 1902. 8-adr. 327 l. Ára 5 korona. A jeles politikus elérkezettnek látja az időt 34 év múltán a közsügyes rendszerrel való leszámolásra, eredményeinek megbecslésére s a nemzeti politika programjának felállítására. Nagyon érdekes munkája sötét képet fest a közelmultról s az állami önállóság és függetlenség kiépítésére buzdít és lelkesít.

— **Német és magyar szótár,** szerkesztették: *Simonyi* Zsigmond és *Balassa* József II. magyar német rész. Budapest, Franklin-Társulat 1902. 8-adr. 423 l. Ára füzve 6 korona, felbörkötésben 8 korona. A nemrég megjelent I. k. német-magyar résznek kiegészítő II. kötete, mely a magyar-német szavakat és kifejezéseket tartalmazza.

— **A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend történetéből,** melyet a magyar kereszténység, királyság és Benczés-rend fönállásának kilencszázados emlékére a Pannonhalmi Szent-Benedek-rend ad ki, megjelent az I. kötet: *a Pannonhalmi főapátság történetének* első korszaka, a megalapítás és terjeszkedés kora, 996—1243-ig; szerkesztette s részben írta *Erdélyi László* dr. Budapest, Szent-István társulat nyomdája 1902. 4-edr. 825 l. Nagyszabású diszmunca, mely összesen 12 kötetre van tervezve, melyek hat év multán fognak megjelenni s az első hat kötet a főapátság, a többi hat kötet a fiókapátságok (zalavári, bakonybéli, tihanyi s a többi) történetét fogja tárgyalni, különböző szerkesztők tollából.

— **Hunyadvármegye története,** kiadja a vármegye közönsége. I. k. Hunyadvármegye földjének története az őskortól a honfoglalásig, írták: dr. gróf *Kuun* Géza, dr. *Torma* Zsófia és *Téglás* Gábor, szerkesztette a „Hunyadm. Tört. és Rég. Társulat” megbízásából *Téglás* Gábor; Budapest, Atheneum, 1902. 8-adr. 256 l. A vármegye monographiájának I. kötete az őskortól a honfoglalásig, szép illusztrációkkal. Részletesen fogjuk ismertetni a kitünő szép munkát.

— **A veszprémi püspök királyné koronázási jogának története.** Báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából írta *Kollányi* Ferencz, n. múz. könyvtárór. Veszprém, 1901. nagy 8-adr. 152 l.

— **Hangok a szabadságharcz után.** Kötmények. Írta gálfalvi *Nagy* Lajos. 1849—1901. Kolozsvárt, 1901. 8-adr. 160 l.